

LES *FAKES NEWS* I LA COVID-19, MOTS ENCREUATS

Escola Meritxell

Alba Cruz

2n de Batxillerat

10 de desembre de 2021

Abstract

COVID-19 and fake news have had a significant impact since the early days of the pandemic. Various media, especially social networks, have gained prominence in times of pandemic and the dissemination of false news, thus favouring the proliferation of news that intentionally sought to misinform and create confusion among the population, which has led to a fall in accuracy and credibility, affecting the perception of the reality of society. Raising public awareness of the impact that fake news have caused in times of pandemic and providing them with the means to obtain information from truthful and official sources has been one of the main objectives in the elaboration of the work.

Moreover, by reading various research articles, official health websites, such as the case of the OMS and, conducting interviews and surveys, I have been able to provide myself with the needed information to reach a conclusion and a final result. Thus, I have been able to observe and respond to the hypothesis that I initially generated: *Have fake news had a great impact in times of pandemic?*

Looking backwards at the question, the answer is positive, fake news have played a fundamental role in terms of the moral configuration of society in times of pandemic as well as in the increase of health repercussions. I have been able to affirm how today's society can become very mouldable when reading news, but for that reason, they only keep information and news that can reaffirm and benefit their conscience and ideologies.

To conclude, fake news have had an important impact on COVID-19 which, as mentioned before, have had public health and social repercussions, not only this but at the same time, science has also been affected in terms of research due to the rise of fake news in times when disinformation has taken the reins of a global pandemic.

Abstract

COVID-19 y las noticias falsas han tenido un impacto significativo desde los primeros días de la pandemia. Diversos medios de comunicación, especialmente las redes sociales, han ganado protagonismo en tiempos de pandemia y de difusión de noticias falsas, favoreciendo así la proliferación de noticias que buscaban intencionadamente desinformar y crear confusión entre la población, lo que ha provocado una caída de la veracidad y la credibilidad, afectando a la percepción de la realidad de la sociedad. Concienciar a la población del impacto que las *fake news* han causado en tiempos de pandemia y facilitarles los medios para obtener información de fuentes veraces y oficiales ha sido uno de los principales objetivos en la elaboración del trabajo.

Además, mediante la lectura de diversos artículos de investigación, páginas web oficiales de salud, como ha sido el caso de la OMS y, la realización de entrevistas y encuestas, he podido dotarme de la información necesaria para llegar a una conclusión y un resultado final. Así, he podido observar y responder a la hipótesis que inicialmente generé: ¿Han tenido las *fake news* un gran impacto en tiempos de pandemia?

Al analizar la pregunta, la respuesta es positiva, las *fake news* han jugado un papel fundamental en cuanto a la configuración moral de la sociedad en tiempos de pandemia así como en el aumento de las repercusiones sanitarias. He podido afirmar como la sociedad actual puede llegar a ser muy moldeable a la hora de leer noticias, pero por ello, solo se quedan con la información y las noticias que puedan reafirmar y beneficiar su conciencia e ideologías.

Para concluir, las *fake news* han tenido un impacto importante en COVID-19 que, como se ha mencionado anteriormente, han tenido repercusiones sociales y de salud pública, no solo esto, sino que al mismo tiempo, la ciencia también se ha visto afectada en términos de investigación debido al auge de las *fake news* en tiempos en los que la desinformación ha tomado las riendas de una pandemia global.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	5
2. EL FENOMEN DE LES <i>FAKE NEWS</i>	7
2.1 QUÈ SÓN I COM ES PROPAGUEN	7
2.2 LES <i>FAKE NEWS</i> MÉS DESTACADES DURANT L'ACTUALITAT	9
2.3 TEMES HABITUALS QUE TRACTEN LES <i>FAKE NEWS</i>	11
2.4 L'ACCÉS A NOVA INFORMACIÓ.....	12
2.5 PER QUÈ ENS CREIEM LES <i>FAKE NEWS</i> ?	14
2.6 L'ALFABETITZACIÓ MEDIÀTICA	15
2.7 DETECCIÓ DE NOTÍCIES FALSES.....	17
2.8 EL <i>FACT-CHECKING</i> : "FETS O FAKES" I "FACTCHECK.ORG"	20
2.8.1 "FETS O FAKES".....	21
2.8.2 "FACTCHECK.ORG"	23
3.ANÀLISI DE CAS: L'IMPACTE DE LES <i>FAKE NEWS</i> EN LA COVID-19	28
3.1 ELS ORÍGENS REMOTS DE LA SARS-CoV-2.....	29
3.2 LA OMS I LA NOVA QÜESTIÓ INTRODUÏDA: LA INFODÈMIA	30
3.2.1 LA IMPORTÀNCIA DE LA GESTIÓ DE LA INFODÈMIA SOBRE LA COVID-19	33
3.2.2 QUÈ PROVOCA LA INFODÈMIA?.....	35
3.2.3 QUÈ FA L'OMS DAVANT LA INFODÈMIA?	36
3.3 <i>FAKE NEWS</i> I TEORIES FALSES SOBRE LA COVID-19.....	36
3.4 NEGACIONISTES DESTACATS DURANT LA PANDÈMIA	39
3.5 LES <i>FAKE NEWS</i> I ELS REPTES DE LA DIVULGACIÓ CIENTÍFICA EN TEMPS DE COVID-19	41
3.5.1 <i>THE YAN REPORT</i> , UN INFORME SENSE EVIDÈNCIA CIENTÍFICA	43
3.6 JUDY MIKOVITS I LA PLANDEMIC: " <i>THE HIDDEN AGENDA BEHIND COVID-19</i> "	45
4. PART PRÀCTICA	48
4.1 METODOLOGIA.....	48
4.2 IDENTIFICACIÓ DELS VERIFICADORS: MALDITO BULO I NEWTRAL	49
4.3 CATEGORITZACIÓ DE LES <i>FAKE NEWS</i>	53
4.4 DESCRIPCIÓ DEL PROCÉS	54
5. CONCLUSIONS I RESULTATS.....	59
6.ANNEXS	62

1. INTRODUCCIÓ

La COVID-19 en combinació amb el fenomen de les *fake news*, ha tingut un significat impacte des dels més remots inicis de la pandèmia. Diversos mitjans de comunicació, en especial les xarxes socials, han guanyat prominència en temps de pandèmia i en la disseminació de notícies falses, les quals han afavorit a la proliferació de notícies amb intencions de desinformar i crear confusió a la ciutadania. Aquest fenomen ha provocat una caiguda de la veracitat i la credibilitat, tot afectant la percepció de la realitat de la societat. Conscienciar als ciutadans de l'impacte que les *fake news* han tingut durant aquest període – i que segueixen tenint- així com el rol que han anat adoptant aquestes juntament amb l'elaboració i propagació d'eines efectives per combatre i encarar aquesta lluita, ha estat una de les principals accions impulsades per diversos portals d'informació oficial. No obstant això, la dificultat per desxifrar les notícies i classificar-les com a falses, ha esdevingut un dels problemes més substancials per dur a terme la distinció entre informacions falses i vertaderes, en moments on la desesperació i el terror consumien a la societat.

Per a dur a terme aquest projecte, he fraccionat el treball en tres parts diferents que permetessin una lectura gradual i entenedora, començant pel marc teòric del fenomen de les *fake news* -en termes generals- i el que han suposat aquestes des de la seva existència. Seguidament m'he centrat, principalment, en una anàlisi de cas sobre un tema que ha permès la divulgació i proliferació massiva de *fake news*, el qual ens hem vist afectats a nivell global, la COVID-19. Per acabar, la part pràctica, on he dut a terme una anàlisi i categorització sobre les *fake news* del SARS-CoV-2, les quals han emergit i tingut més repercussions a nivells de salut, política, socials, etc. en la societat durant la pandèmia.

Així doncs, mitjançant la lectura rigorosa de diversos articles d'investigació sobre el fenomen i, en particular, la COVID-19, pàgines web oficials de salut, com ha estat el cas de l'OMS i la realització d'una entrevista a una interna de l'Hospital de Can Ruti, he pogut dotar-me de la informació necessària per arribar a una conclusió i un resultat final. Com a conseqüent, he pogut corroborar la hipòtesi amb la que vaig esdevenir des d'un inici, la qual va ser: Han tingut, les *fake news*, un gran impacte en temps de pandèmia?

Conscienciar a la població de l'impacte que les notícies falses han causat en temps de pandèmia i proporcionar els medis per obtenir la informació de fonts oficials i de prestigi han estat un dels principals objectius en l'elaboració del treball. Així doncs, l'estudi realitzat fa una anàlisi dels continguts més presents i repetitius en les *fake news* vinculades amb la COVID-19, les quals van ser identificades per dos portals de verificació espanyols diferents -*Newtral* i *Maldita*-. L'objectiu ha estat analitzar les notícies falses verificades pels dos verificadors de notícies falses i així establir una classificació i categorització que ens ajudés a comprendre la magnitud de la pandèmia. La investigació consta de la mostra d'informacions falses més freqüents i les accions que han dut a terme els *fact-checkers* per a verificar i combatre la lluita del fenomen de les *fake news*. Així doncs, s'observa que els verificadors duen a terme un procés de negació i d'addició d'informació sobre el virus, juntament amb l'ajuda d'experts i professionals de l'àmbit sanitari i científic.

Durant la realització del treball, en concret, durant la part pràctica, vaig haver de superar diverses limitacions que no havia tingut en compte, com va ser la dificultat d'analitzar i categoritzar notícies falses en l'àmbit global que van esdevenir fruit de la pandèmia. Per tant, vaig decidir acotar el treball en l'àmbit nacional, i per consegüent, la utilització de dos *fact-checkers* espanyols -*Maldita* i *Newtral*-. Tot i l'inconvenient, el desenvolupament posterior del treball va ser favorable i gratificant.

Com a resultat, la conclusió extreta de la investigació realitzada ens mostra la magnitud de notícies falses que es van generar durant la pandèmia en qüestions polítiques i sanitàries, les quals van esdevenir perjudicials en la salut de moltes persones, seguit de l'esment del possible origen del SARS-CoV-2. Així doncs, per tal de guanyar la lluita contra la desinformació, cal establir una forta conscienciació per a la unió entre els mitjans de comunicació, les internautes i, sobretot, els *fact-checkers*. La col·laboració entre la societat, el coneixement i l'alfabetització mediàtica també són competències claus per a lluitar contra el fenomen de la desinformació.

2. EL FENOMEN DE LES *FAKE NEWS*

2.1 Què són i com es propaguen

Des de la sorgida d'Internet i les noves tecnologies de comunicació, les *fake news* han anat emergent. Però, què són realment les *fake news*?

Anomenem *fake news* a la informació falsa, no verificada, que trobem en alguns mitjans de comunicació i, sobretot, a les xarxes socials. Per aquest motiu, es propaguen de manera immediata. Segons l'Oficina de Seguretat de l'Internauta (OSI), s'anomenen notícies falses a aquelles informacions publicades basades en dades falses, i com bé diu el nom, informació falsa, manipulades, errònies. Amb la necessitat de provocar desinformació i alimentar teories conspiradores amb el fi d'obtenir beneficis econòmics a causa de les visites de la notícia publicada.

La informació falsa es multiplica i s'expandeix creant un cercle viciós sense fi. Les xarxes socials permeten la difusió d'aquests continguts de manera immediata, automàtica i ràpida, desencadenant de manera que puguem accedir a informació no acreditada i sense cap mena de comprovació prèvia. Aquestes han facilitat de manera immediata la difusió de contingut fals i prefabricat.

Les *fake news* intenten crear contingut creatiu i cridaner i suposadament autèntic per escandalitzar l'opinió pública i doncs, manipular-la. Aquest tipus de notícies són creades per plataformes, individus, col·lectius, grups, etc. que la seva finalitat és actuar en benefici propi en nom d'altres. Per tant, la difusió de continguts falsos, no verídics ni comprovats prèviament, com són les *fake news*, tenen un fort impacte en la configuració moral i política de la societat així com el debat i la creació d'opinions públiques.

Dues de les característiques més significants de les *fake news* són la aparença real que poden arribar a adoptar aquestes per tal que el lector no se'n adoni i aconseguir enganyar-nos i que aquesta tingui un objectiu clar a aconseguir i difondre.

Les *fake news* existeixen quan tenen un objectiu precís, probablement econòmic, així doncs, cal destacar que un dels objectius primordials de les notícies falses és obtenir benefici dinerari. Tot i així, també poden tenir objectius ideològics i que aquests derivin a la influència del pensament de la societat i de l'opinió pública i desencadeni a la creació d'una línia ideològica, és a dir, que de tanta gent que hagi consumit aquella notícia i s'hagi propagat tan fàcilment, la societat interioritzi i no es qüestioni la credibilitat d'aquella notícia, fent que tota aquella línia anterior pensi i cregui que allò que han llegit era vertader.

Cal destacar que el denominat terme *fake new* no és cap introducció nova al llenguatge modern d'avui dia. De fet, les *fake news* han existit sempre, tot i que l'aparició de noves tecnologies i mitjans de comunicació han fet accelerar la difusió d'aquestes. Si prèviament a les xarxes socials, la informació s'arribava a difondre en una mitja de dies/setmanes, ara, es difondria en 2 minuts o inclòs menys.

Seguidament i fent referència al que he fet menció abans, no és nou el terme, sinó el fenomen. Les *fake news* s'han posat a la moda. De la mateixa manera que existia la mentida, que existeix des que tenim ús de raó. El que ha canviat respectivament abans, és que la mentida, realment, romania envers un cercle reduït de persones. Avui dia, la informació falsa es propaga tan de pressa que en qüestió de segons, mitja població mundial pot tenir accés o ha tingut accés a aquella notícia.

El terme *postveritat** va ser introduït l'any 2016 pel diccionari Oxford. Va ser una de les paraules més buscades aquell any i va ser definida com "les circumstàncies en què els fets objectius són inferiorment importants a l'hora de modelar l'opinió pública i les apel·lacions a l'emoció o a les creences personals."

*Post-truth** "Relating to circumstances in which people respond more to feelings and beliefs than to facts" Oxford Dictionary. Traducció: "les circumstàncies en què els fets objectius són inferiorment importants a l'hora de modelar l'opinió pública i les apel·lacions a l'emoció o a les creences personals."

Així doncs és un neologisme, és a dir, una paraula novament incorporada en el nostre vocabulari d'avui dia, que descriu la distorsió d'una realitat aparent per tal de crear i fomentar una opinió pública i d'aquesta manera influir en les actituds en societat.

Hi ha un gran nombre de *fake news* al nostre entorn, que ens envolten i que cada cop adquireixen més força. Moltes vegades no en som conscients i no ens adonem, és aquí on radica el gran problema d'aquestes notícies i on, malauradament, guanyen la batalla. Aquest és, ni més ni menys, el seu objectiu primordial, i la majoria de vegades l'aconsegueixen.

Per tant, diríem que el terme *postveritat* és el punt culminant de les ideologies i les creences personals independentment i per sobre dels fets verídics, acreditats i sobretot contrastats. Aquestes *fake news* inventen i distorsionen la realitat de manera que apel·lin a les nostres emocions, ja que, ens fan creure una realitat que no és, de fet, que s'allunyen d'ella i ens imposen i fan creure la realitat que els individus voldríem sentir.

A tot això se li suma el fet que la majoria de les persones, comparteix i difon totes aquelles notícies que cridin l'atenció, sense analitzar ni parar-se a pensar, ni un moment, si allò que comparteixen és veritat.

2.2 Les *fake news* més destacades durant l'actualitat

Tot i així, existeixen un cert rang de notícies falses que volen per l'era i les plataformes digitals. Totes elles tenen unes característiques específiques per a arribar al públic pertinent. A vegades podem trobar titulars cridaners i sensacionalistes on l'objectiu principal es denomina com a *clickbait*, un terme que s'utilitza quan el propòsit és aconseguir el màxim nombre de *clicks* en l'enllaç de la pàgina web i, per tant, que tingui més ingressos en ella. També coneixem el *phishing*, que el propòsit principal és aprofitar-se de la intenció o la fe de l'usuari per difondre contingut fals. La majoria d'aquestes vegades se'ls demana que ingressin informació personal, com poden ser el número de compte bancari, la localització, etc. i això desencadena a les conegudes suplantacions d'identitat.

Algun tipus de *fake news* més destacades els quals podem trobar al nostre dia a dia, poden ser:

- a) Desinformació deliberada: com poden ser notícies que han sigut inventades i les han fet arribar amb propòsits específics. Aquestes notícies acostumen a arribar a grups en concrets que tendeixen a reenviar i difondre la informació sense haver-la comprovat, verificat o llegit.
- b) Falsos titulars: molts dels titulars de les *fake news* tenen la característica de ser cridaners i que aixequin l'escàndol públic per tal d'obtenir *clicks* a les notícies, tenen titulars per cridar l'atenció del públic. Així doncs, aquest mètode estilístic ha sigut summament popular entre els mitjans de comunicació poc fiables o seriosos. Moltes vegades, els títols de les notícies no corresponen amb el contingut d'ella, és a dir, quan cliques al titular, t'apareix una notícia o un text que no té relació amb el titular d'ella. Aquest mètode és utilitzat per generar *clickbait*s, que com ha estat anteriorment mencionat, el seu propòsit és aconseguir el màxim de *clicks* i, per tant, generar visites a l'enllaç.
- c) Publicacions virals: com és de costum, les plataformes com *Instagram*, *Twitter*, *Facebook*, entre d'altres, apareixen constantment notícies noves. És per això, que la majoria de vegades, els usuaris d'aquestes xarxes socials no prenen el temps a verificar si el que estan llegint és verídic o no. Totes aquestes grans plataformes es basen en els *likes* o *retwits* que aquella notícia/fotografia ha estat compartida, el que desencadena a què aquests usuaris continuïn rebent informació falsa.
- d) Sàtira: aquestes *fake news* es basen en notícies d'actualitat, normalment polèmiques, que poden ser *trending topics*. Acostumen a barrejar els esdeveniments succeïts amb problemes inventats per l'autor. Així doncs existeix el perill que no se sàpiga reconèixer el component humorístic i s'acabi confonent amb una realitat que acabem acceptant de manera immediata.

Així doncs, Tandoc, Lim, i Ling (2018) van dotar-se de la utilització d'un mètode de classificació específic de notícies falses segons dos criteris diferents concrets, els quals

són: la veracitat i la intencionalitat. Entenem per veracitat, el grau en el qual les *fake news* es basen en fets contrastats, mentre que la intencionalitat es basa en el nivell d'error i confusió que l'autor de la notícia vol produir en aquells que la llegeixen. A continuació, podeu trobar adjunta la classificació en forma de taula dels autors, segons la tipologia de *fake news* i els seus graus de veracitat i intencionalitat.

	Intenció de l'autor	
Nivell de veracitat	Alt	Baix
Alt	-Publicitat i relacions públiques -Propagandes -Notícies manipulades	-Notícies sàtires
Baix	-Notícies fabricades	-Paròdies de notícies

Taula 1. Tipologia de *fake news* segons el nivell de veracitat i intencionalitat. Font: Tandoc, Lim i Ling (2018)

2.3 Temes habituals que tracten les *fake news*

Habitualment les *fake news* tendeixen a tractar temes d'actualitat dels quals, fins al moment, no hi han hagut gaire estudis publicats o bé insuficient informació que parli sobre aquests. Així doncs, les *fake news*, tornen a agafar les regnes per generar desinformació i publicar contingut fals que no hagi estat verificat prèviament, ja que com ha estat anteriorment mencionat, són temes els quals estan emergent i no existeixen totes les evidències i eines per obtenir la informació necessària.

Alguns dels temes més habituals actuals que les *fake news* estan tractant són, per exemple: Cures pel virus que està vigent mundialment, la COVID-19: les xarxes socials estan sent el perill més gran per la difusió de notícies falses sobre el virus, difonen vídeos que posen en perill la vida pública, ja que inciten a l'ús de substàncies tòxiques com són el clor, l'or o la plata, que resulten "ajudar" amb la curació de la malaltia, però que ingerides poden causar la mort d'una persona.

Seguidament, també tracten temes sobre noves i sorprenents cures de malalties com el càncer que resulten ser mentida, ja que no tenen suport ni evidències científiques al darrera. La generació de teories de la conspiració també acostumen a ser les protagonistes en quant a la creació de *fake news*. Moltes d'elles són creades per organitzacions que van més enllà de la creació de teories escandaloses i cridaneres, és a dir, per l'obtenció de beneficis monetaris. El paper que pren les xarxes socials en aquest context acostuma a afavorir a la proliferació d'aquestes notícies sense recolzament d'arguments verços, l'impuls de les xarxes socials accelera la mercantilització de teories de la conspiració i les condueix a habitacions d'extremistes a la massa social, la qual esdevé una via ràpida per la difusió digital. D'altra banda, els mitjans socials no van inventar les conspiracions ni poden ser culpats de que un individu decideixi creure en una teoria de la conspiració, tot i així, la *web* i en especial, les xarxes socials, serveixen com a punt de trobada, de recurs informatiu i per tant de veu cap a la societat. De les teories de la conspiració, a la política, la qual juga un paper protagonista en quant a temes de les *fake news*.

Com a exemple, em dispo a exemplificar-ho amb la campanya electoral de Donald Trump durant el 2016 als Estats Units. Durant les eleccions presidencials de 2016, les *fake news* van esdevenir un factor clau en l'elecció de Trump com a president dels Estats Units. La seva victòria va ser gràcies a la manipulació de la veritat durant el període d'elecció. Segons la *Politifact*, el 70% de les declaracions electorals de Trump eren falses o grans mentides. En aquest context, en un assaig publicat en Digitalisimo per Hugo Pardo Kulinski, afirmava que la comunicació política sempre ha predominat l'emoció sobre la racionalitat, i que la manipulació o les mentides estratègiques busquen vies per consolidar una idea política prèvia.

2.4 L'accés a nova informació

Avui en dia, la societat acostuma a mirar el telèfon tot just després d'haver-se llevat per tal de posar-se al dia dels missatges i les notícies. Potser perquè necessitem saber què ha passat i on? Així mateix, aplicacions com Twitter, Instagram, Whatsapp, Facebook, etc. són les primeres a avisar-nos dels successos que han passat en les últimes hores i també les pioneres en mostrar-nos tota mena de continguts i notícies que la majoria de vegades no han estat comprovades. Avisos, globus, missatges, omplen les nostres safates

d'entrada. Així doncs, podríem dir que totes aquestes *apps* són properes a poder accedir a la informació que volem adquirir de manera ràpida i senzilla. Com a exemple es dona el de Catalunya, així doncs, s'ha aproximat que els catalans trien canals com les xarxes socials per assabentar-se de les últimes notícies i entre adolescents, la xifra creix fins a un 75%.

Cada vegada és més difícil distingir la informació de l'opinió o, encara més senzill, de la mentida. En aquests últims temps, les xarxes han guanyat protagonisme en les nostres vides i cada vegada ho estan fent més, és per això que nous conceptes han emergit com són, per exemple: *fets alternatius*, *post veritat*, *fake news*, *click baiting*, *spamming*, *filtre bombolla*, *algoritmes*... que semblen ser creats únicament i expressament per dificultar el nostre accés a informació veraç. A continuació observarem aquests conceptes de forma més detallada.

Podríem denominar un *fet alternatiu* a un fet, com bé diu la paraula, confús, indeterminat o indesxifrable. En segon lloc, el terme *postveritat*, es refereix a un tipus d'afirmació sobre algun aspecte de la realitat en què s'hi posa més èmfasis en les apel·lacions a les emocions que no pas en els fets objectius, és a dir, a l'hora de crear l'opinió pública, deixen de banda els fets objectius per a arribar a les emocions de les persones. Així doncs, podria ser considerat un eufemisme per a la paraula "mentida", introduït en el llenguatge d'avui dia. En tercer lloc tenim el *click baiting*, un terme que s'utilitza quan el propòsit és aconseguir el màxim nombre de *clicks* en l'enllaç de la pàgina web i, per tant, que tingui més ingressos en ella. Seguidament, l'*spamming*, una paraula a la qual probablement estem més acostumats a sentir al nostre dia a dia, deriva de la paraula *spam*, que vol dir, missatges comercials que no hem sol·licitat i que acostumen a omplir les nostres safates d'*emails*. Per tant, el terme *spamming* és l'abús constant de sistemes de missatges electrònics, els quals envien missatges sense que algú els hagi demanat o esperat. Normalment els missatges rebuts, consten de publicitat. Per acabar, el *filtre bombolla* i els *algoritmes*. *Filtre bombolla* és el terme que defineix l'estat d'aïllament intel·lectual en el qual pot derivar l'ús d'algoritmes per part de pàgines web per personalitzar el resultat de les cerques. Per l'altra banda, un *algoritme*, és un conjunt d'instruccions ordenades i acotades per tal de poder dur a terme accions o programes. El

que fan els algoritmes és crear seqüències d'operacions i que, per aquest motiu, les cerques d'internet vagin relacionades al que hem buscat anteriorment.

2.5 Per què ens creiem les *fake news*?

Hi ha diverses raons que fan que els ciutadans siguin propensos a creure les *fake news*. En primer lloc, la fe, ens commou i crida l'atenció creure'ns tot allò que beneficia la nostra consciència i la nostra ideologia. Fins i tot les notícies que són falses. Tenim fe en que allò que llegim és veritat, ja que dona raó als pensaments que tenim, a les ideologies i les creences, als nostres punts de vista.

En segon lloc, reafirmen els nostres pensaments. No ens agrada que ens contradiguin i ens agrada sentir que tenim raó sempre, encara que les evidències diguin tot el contrari. Tendim a processar la informació a través dels fets. És més, intentem distorsionar els fets per ajustar-los a la nostra realitat, per a que ens beneficiïn. Per això es produeixen les *fake news*, perquè ens proporcionen una millor manera d'entendre el món en funció al que pensem, si llegim alguna cosa que va en contra de les nostres creences, automàticament la rebutgem.

En tercer lloc, és un motor de l'autoestima. Creure una notícia que ens dona la raó, ens reafirma a nivell individual i això enriqueix al nostre ego. Sentim que la nostra veritat, és l'absoluta i irrefutable i això dona peu a què proliferi, creient que tota opinió que s'allunyi de la nostra realitat, sigui imminentment apartada.

En quart lloc, els humans tendim a ser susceptibles a les notícies. Des que som petits vivim envoltats de mentides (els Reis Mags, el Pare Noel, etc.). Aquestes mentides explicades en format d'història ens permeten construir-nos a nosaltres mateixos i viure amb els altres. D'aquí sorgeix el terme *storytelling*, és a dir, l'art d'estructurar la realitat a través d'històries que ens permeten vincular-nos afectivament als fets. Això és el que fan les *fake news*: articulen la realitat a través de notícies que ens vinculen emocionalment a les mentides.

En cinquè lloc són atractives, innovadores i progressistes. Un dels poders de les *fake news* és que agraden tant que ens les creiem encara que siguin mentides. Recorren a nosaltres, ens busquen i fa que creem una addicció a llegir coses inquietants, innovadores, mai vistes. Ens agrada conèixer i assabentar-nos de successos atractius i progressistes encara que el nostre subconscient sigui sensat que la informació adquirida no és verídica.

En sisè lloc està la no-importància de la font d'origen d'aquella notícia. Ja no ens importa tant d'on surt la informació. Bàsicament, abans buscaríem la informació per informar-nos sobre què havia passat al món, llegiríem un diari, escoltaríem la ràdio, etc. ara la informació ens busca a nosaltres. I és així com la nostra fe o ideologies les rebutja o accepta en funció del que creiem que ens beneficia a nosaltres mateixos. No ens importa el seu origen, d'on prové. Així doncs, si la notícia encaixa amb els paràmetres que creiem, la difonem, si no la descartem.

Per últim, l'emoció i l'engany de les *fake news* ens porta a creure'ns aquestes. Actualment, les notícies amb menys importància transcendeixen més que l'opinió pública amb una voluntat emocional i de creença personal. En aquesta dinàmica, les *fake news* cuinen fets intrascendents per convertir-los en plats calents d'emocions que desitgem menjar sense pensar-ho dues vegades.

Les *fake news* no són estúpides ni tampoc els seus creadors. Per això semblen ser notícies emprades per mitjans fiables amb un disseny i una presentació que fa que les confonguem amb notícies verídiques i que llegiríem, per exemple, en un diari. En realitat busquen enganyar-nos i per això són tramposes.

2.6 L'alfabetització mediàtica

En època de desinformació la ciutadania es troba immersa i rodejada d'informació falsa que es difon de manera immeditada, els continguts que apareixen adopten aspectes reals i que sobretot, són d'interessos socials alts. D'alguna manera la societat es deixa seduir per afirmacions que es vinculen, amb els valors ètics, punts de vista, creences, ideologies, etc. i aquests no comproven la veracitat de la informació que els arriba. Tot i així, hi ha persones que no són conscients del pes que pot generar la difusió de *fake news*. La clau

és, per tant, educar a la societat amb programes d'alfabetització mediàtica per conscienciar i formar lectors crítics i consumidors d'informació de fonts veraces i oficials.

L'alfabetització mediàtica ajuda a millorar les aptituds i capacitats d'analitzar i respondre amb diferents missatges, que ens arriben de manera autònoma i crítica. Si s'educa la població de manera mediàtica, aquesta participarà de manera activa, desmentint informacions falses i aturant la difusió d'aquestes. Per tant, és necessari crear diversos recursos de manera que els lectors puguin calibrar les mentides que circulen per les xarxes.

La Federació Internacional d'Associacions de Bibliotecaris i Biblioteques (IFLA) va elaborar una infografia enfocada al coronavirus, amb vuit passes senzilles que expliquen com detectar notícies falses. La seva fi és ajudar a promoure l'alfabetització mediàtica i interrompre la proliferació de contingut fals relacionat amb la COVID-19.

Imatge 1. Passes per lluitar contra les fake news, edició COVID-19. Font: IFLA.

Aquests passos fomenten el raonament crític dels lectors. El pensament crític és un element primordial i bàsic en l'alfabetització mediàtica. Així doncs, és important educar als internautes i proveir-li d'eines necessàries perquè sàpiguen com gestionar la informació, d'aquesta manera que aquesta esdevingui en coneixement i es difongui.

2.7 Detecció de notícies falses

Segurament, un nombre considerable de persones s'han preguntat com es pot detectar una notícia falsa d'una verídica, ja que, com ha estat anteriorment mencionat, cada cop més s'hi assemblen més i els mitjans dels quals extraïem la informació no fan una selecció prèvia del que llegim, simplement ens mostren aquella notícia en funció dels algorismes implementats.

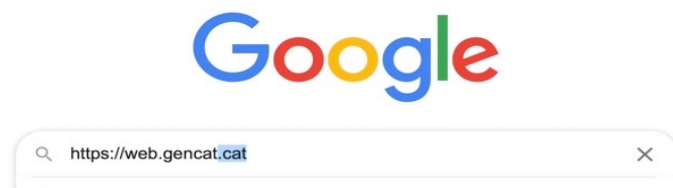
Tot i així, sí que hi ha uns passos a seguir pels quals, finalment, podríem detectar una *fake new*. En primer lloc hem de disposar de temps i distància, ja que vivim en un context comunicatiu d'immediatesa que no ens permet digerir totes les informacions que rebem, multiplicades i amplificades per les xarxes socials. Qüestionar la credibilitat de la informació que ens arribar requereix una lectura que vagi més enllà del que el titular o la fotografia ens pot oferir.

Els mitjans de comunicació oficials i recognoscibles, les fonts d'informació d'autoritats, així com tots els organismes que faciliten informació de servei i veraç, compten amb perfils a les xarxes socials. Seguir-los i prioritzar la informació que rebem a través seu sempre és una bona opció.

Diverses vegades nosaltres mateixos disposem d'eines les quals no n'havíem tingut constància abans, com és, per exemple, l'instint. A vegades és l'instint qui ens ajuda a romandre alerta. En diverses ocasions, podem percebre a primer cop d'ull i gràcies a la intuïció, que darrere del titular poden haver-hi interessos econòmics amagats, o a vegades són simplement bromes. Tot i així, també es pot donar el cas en el que no podem acabar d'aclarir els dubtes així que també hi ha altres processos aplicables com són, la contrastació d'informació amb altres mitjans i fonts recognoscibles, d'aquesta manera

augmentem el sistema comunicatiu plural, que ens proporciona altres mitjans per a poder contrastar la informació obtinguda.

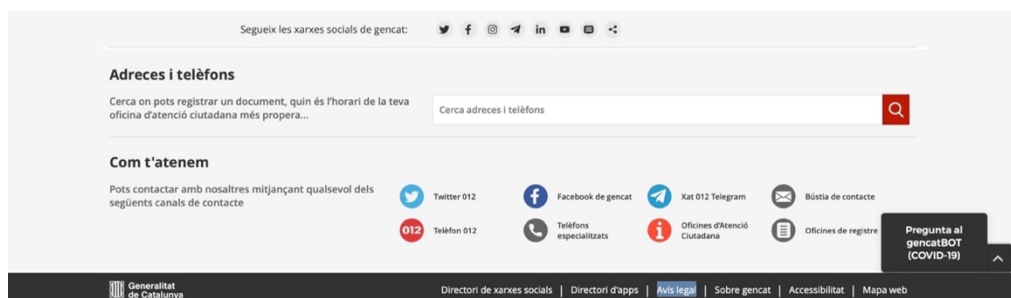
Un altre aspecte a tenir en compte, és fixar-nos en l'adreça d'on prové la informació: si no la reconeixem o porta un domini que no ens resulta haver-lo vist mai (a Catalunya els més usuals solen ser .cat, .es, .com, .org, .eu, entre d'altres) poder seria millor no entrar-hi.

Imatge 2. Adreça amb domini reconegut (.cat). Font: Google.

Tot i així, hem de tenir present les diferències que presenten les empreses periodístiques, els blocs o inclòs aplicacions reconegudes mundialment com és el *youtube*. No és el mateix una empresa periodística, que respon a una responsabilitat editorial, que un bloguer o un *youtuber*, ja que principalment no estan sotmesos al mateix codi ètic. És per això que es fa necessària la distinció entre informació, màrqueting, propaganda, etc.

Seguidament, els titulars escandalosos o sense sentit solen aconseguir el que busquen, és a dir, el *click* (conegut també com a *click-bait*). De totes maneres, hi ha webs satíriques que tenen aparença de mitjà d'informació i si només en centrem en el titular o l'entrada, poden aconseguir enganyar-nos. Si la pàgina visitada ens genera possibles dubtes o no la coneixem, podem consultar l'avís legal que es troba a la part final de tots els llocs web.

Imatge 3. On trobar l'avís legal a les pàgines web. Font: GenCat.cat

Es per això que abans de creure'ns la informació o de comprar qualsevol producte que ens estan venent és millor contrastar-la i/o consultar-la amb experts, a ser possible, en la matèria.

Així mateix, cal que vigilem amb la informació que rebem o enviem per Whatsapp o altres xarxes socials, ja que pot ser que aquelles notícies no provenguin de fonts fiables o conegudes. Normalment, solen tenir errors ortogràfics i estan mal redactades.

Per tant, podem concloure que estar ben informat i saber distingir la informació falsa de la verídica pot ser un procés costós i llarg. És per això que hem de tenir una dieta mediàtica sana, en què l'obtenció d'informació sigui de diversos mitjans de comunicació com bé poden ser la ràdio, la televisió, la premsa, etc. i sobretot la capacitat de contrastar totes aquelles notícies que ens arriben a nosaltres. Aquests hàbits i pràctica desencadenaran a la incorporació d'eines que més endavant ens ajudaran a interpretar d'una manera més crítica les informacions que obtenim. Tot i això, divulgar entre familiars o bé amics, també pot ser un bon mètode per evitar creure'ns o empassar-nos les mentides que ens arriben, ja que el criticisme contrastarà els fets que ens han arribat en col·lectiu.

Em proposo d'exposar la dificultat que hi ha, cada cop més, entre la distinció de notícies falses i de verídiques. Així doncs, per detectar *fake news* sempre s'ha tingut com a objectiu principal contrastar les seves informacions amb altres portals, fonts fiables, etc. estudien, també, la credibilitat de la informació publicada d'acord amb la citació per especialistes, investigadors, etc.

Tot i així, aquest procés requereix un període de temps llarg i en moltes ocasions, no hi ha una manera predeterminada immediata que ens indiqui si allò que estem llegint és verídic o no. És per això que la informació obtinguda s'ha de sotmetre a un procés de quarantena fins a obtenir evidències que provin que allò és veritat. Seguidament, però, ens trobem amb una arma letal en aquest camí com són les xarxes socials, principals difusores de notícies i informació que en molts casos no ha estat comprovada prèviament i resulten ser *fake news*. Es contraposa a impulsos primaris d'usuaris i, generalment parlant, la societat, que reclamen la immediatesa i ho sobreposen per sobre de la

credibilitat i fiabilitat de les notícies que llegim. Això, per tant, desencadena a què cada vegada més, la societat s'acostumi a obtenir informació que no és real i que, per tant, gran part del que llegim no sabem d'on prové.

Cada cop més, milers i milers de notícies apareixen a les pantalles dels telèfons mòbils de la societat, sense saber ni tan sols qüestionar-nos la font d'origen d'elles.

Tot considerant una notícia com a legítima, pot ser que, terceres persones hagin tingut accés a aquella informació i l'hagin adulterada i, per tant, fent que deixin de ser legítimes o que de forma deliberada, algun del missatge emès sigui lleugerament alterat. Partint d'aquesta base, seria complex identificar-la, ja que la font i l'emissor de la informació és una de les principals coses que ens proporcionen la fiabilitat de la informació que llegim.

2.8 El *fact-checking*: “Fets o fakes” i “FactCheck.org”

Els verificadors de notícies falses són eines que estan aconseguint cada vegada més rellevància, ja que les *fake news* aparenten ser tan reals que els lectors no dubten de la seva veracitat. Així doncs, els rumors sempre tendeixen a explicar i exposar temes d'interès social perquè es propaguin de manera més immediata per les xarxes. Precisament per aquest motiu, podem afirmar que les informacions falses estan íntimament relacionades amb les idees, els valors i els prejudicis de l'individu. Així doncs, quan una persona rep una *fake new*, l'accepta o la rebutja segons si la informació que dona a conèixer està vinculada amb les seves creences i ideologies. Per consegüent, el lector es queda amb la informació que li arriba si s'assembla al que el lector pensa, com un tipus de validació de les seves pròpies idees. Per aquest mateix motiu, el propòsit principal dels *fact-checkers* és validar la informació que circula per la xarxa. Així doncs, el *fact-checking* és l'acció adoptada per periodistes per a combatre les *fake news* i reduir els seus efectes en la ciutadania. En els últims anys, han sorgit molts espais de verificació arreu del món.

Paral·lelament, podem afirmar que la lluita contra la desinformació no ha de ser una tasca individual sinó col·lectiva, és necessària una unió entre verificadors, mitjans de comunicació i internautes. Així mateix, la col·laboració de l'audiència també juga un

paper fonamental contra lluita, ja que identifica mentides i frena la seva difusió. A més, les noves aplicacions tecnològiques milloren la tasca dels professionals i dels lectors a l'hora d'identificar una informació com a vertadera o falsa.

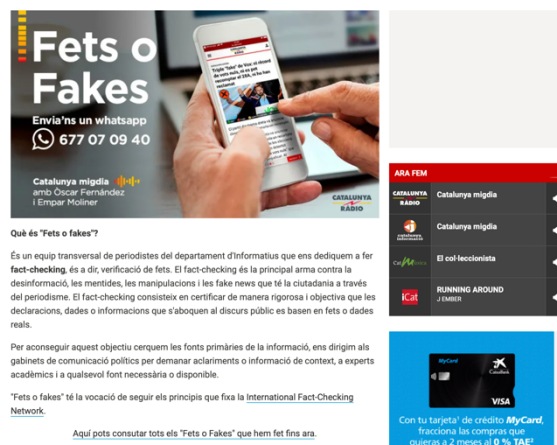
2.8.1 “Fets o fakes”

Els “Fets o fakes” és un equip transversal de periodistes del departament d'Informatius que treballen com a periodistes dels serveis informatius de Catalunya Ràdio i que treballen en col·laboració amb altres equips i departaments de l'emissora. La vocació principal de “Fets o fakes” és seguir els principis que declara la *International Fact-Checking Network*.

Aquests es dediquen a fer el que es coneix com a *fact-checking*. Però, què és el *fact-checking*? Bé, és bàsicament verificar els fets i notícies que ens arriben avui dia, per tal que allò que estiguem consumint sigui verídica i ens pugui aportar informació. Així doncs, el *fact-checking* és, per tant, una arma letal contra les *fake news* i la manipulació de notícies, ja que el seu objectiu principal és verificar que allò sigui real, en el cas contrari, la notícia/informació, seria immediatament rebutjada i descartada.

Consisteix principalment a verificar i certificar que les dades i informació que contenen els discursos públics que s'analitzen siguin vertaders i tinguin suport basat en l'evidència dels fets. Per desembocar a aquest objectiu es busquen fonts verídiques d'informació i es dirigeixen a gabinets de comunicació per obtenir informació de context així com dades que ho verifiquin.

Al portal oficial de “Fets o fakes” es poden trobar fets d'actualitat que han estat desmentits per l'equip i que fins ara havien estat temes del moment.

Imatge 4. Portal oficial del web “Fets o fakes” on s’indica on trobar els fets desmentits. Font: CCMA-Fets o fakes.

<https://www.ccma.cat/catradiol/catalunya-migdia/fetsofakes/>

Els integrants que conformen l’equip de “Fets o fakes” treballen de manera independent i d’acord amb el llibre d’estil de la CCMA, tampoc tenen cap mena d’afiliació política. Totes les informacions o bé, declaracions, que seran posteriorment verificades són escollides amb un criteri periodístic al darrere que atenen als criteris de pluralitat i d’equitat en els diferents actors públics.

Així doncs, concentren especial èmfasi en desinformacions els quals objectius principals són cercar la confusió o declarar aquella informació verídica o real en una situació o informació completament falsa.

La seva metodologia de treball es basa, principalment, en seguir un mètode específic i escrupolós per tal que el resultat sigui eficaç i veraç. Segueix un determinat ordre per tal d’analitzar les informacions que es publiquen diàriament. En primer lloc, diferents periodistes que conformen l’equip es dediquen a fer una investigació a fons sobre diverses notícies o informacions que han sortit a la llum per a poder analitzar-les i ser contrastades amb altres fonts. Seguidament, fan una selecció i una primera visió de possibles desinformacions. A partir d’aquí, es consulten diverses fonts públiques i fiables i troben de verificar la informació obtinguda prèviament. Per últim, passa pel procés de contrastació, que consisteix a trobar els emissors de la declaració inicial i discórrer amb la identificació de la font d’origen de la desinformació.

Un cop fet això, l'equip de "Fets o fakes" realitza una anàlisi en tres nivells. Comencen provant la solidesa del treball realitzat per així trobar-hi errors. Una vegada superada aquesta primera fase, es votarà. Perquè passi a la segona fase, caldran quatre vots a favor, tot i que si surt un sol vot en contra, es tornarà a començar el procés des de l'inici. A continuació, en el segon nivell d'anàlisi, els editors o conductors del programa posen en antena la rectificació i correcció, el qual és dirigit per la secció d'Informatius, juntament amb el cap del Departament de Mitjans Digitals de la ràdio. Totes tres parts han d'estar d'acord per tal que el desmentiment pugui passar al tercer nivell d'anàlisi. En el tercer nivell bé el cap o sots cap d'Informatius haurà d'afirmar que el procés realitzat anteriorment s'ha fet de manera correcta, eficaç i fructuosa. Per tant, donarà la seva conformitat d'acord amb la publicació de la rectificació o desmentit. Per últim, la rectificació es publica a l'antena de Catalunya Radio així com a Catalunya Informació, a les xarxes socials dels dos mitjans i finalment al web www.catradio.cat .

Paral·lelament, existeixen altres mitjans de *fact-checking* a nivell mundial per a combatre contra la desinformació i corregir les notícies falses que surten a la llum pels diferents portals d'informació. Com a exemple d'aquest, tenim el FactCheck.org.

2.8.2 "FactCheck.org"

FactCheck.org és un portal de *fact-checking* en el que verifiquen informacions i notícies que surten a llum i que són falses, amb propòsits de desinformar a la població i crear falses teories sobre temes d'actualitat. És per això que aquest portal de *fact-checking*, com d'altres que existeixen, tenen el propòsit d'alimentar la consciència ciutadana a partir d'informació el qual el seu únic propòsit sigui informar a la societat i estar al cas de les últimes notícies sense que aquestes hagin estat manipulades prèviament. Així mateix, aquest portal és un signatari verificat per la *International Fact-checking Network* al *Poynter Institute*. L'*IFCN* ofereix estàndards bàsics de *fact-checking* a través del seu codi.

Factcheck.org duu un procés en el moment en què han de seleccionar, fer recerca, escriure, editar i per últim, corregir els articles que obtenen. Principalment, els temes del que aquest portal de *fact-checking* duu a terme són de tipologia política, així doncs, els temes varien segons el cicle d'eleccions.

En primer terme, es centren en la exactitud fàctica del que el president comunica juntament amb els funcionaris de l'administració d'alt càrrec, així com els líders del Congrés i del partit polític. Tot i així, el principal focus d'atenció són els candidats presidencials en els anys d'eleccions presidencials i en les eleccions del Senat en les eleccions de meitat de període. Per altra banda, en altres anys on el principal focus d'atenció no són les eleccions, es centren principalment en l'acció en el Congrés.

En el moment de selecció de material del qual han de parlar o escriure, busquen ofrenar de la mateixa suma de temporada a fiscalitzar els reclams de republicans i demòcrates. Ho duen a terme revisant les declaracions que fan en els mateixos llocs. Algunes de les fonts inclouen:

- a) Diumenges de *talk show*: revisen les transcripcions de *Sunday talk shows* en les xarxes i estacions de cables.
- b) Anuncis de la televisió: disposen d'un servei cobert que els proveeix i informar amb anuncis que sorgeixen a la televisió per totes les eleccions federals (president, Senat i La Casa). Seguidament, revisen gairebé tots els anuncis de les campanyes electorals, però les limiten per altres mitjans federals que són identificats per mitjans imparcials com a competitiu.
- c) C-SPAN: durant els anys de les eleccions presidencials, revisen els vídeos de C-SPAN de mítings i actes de campanyes en les respectives pàgines de les diverses campanyes electorals, si les transcripcions dels actes no estan disponibles. També segueixen el C-SPAN durant els debats de les principals lleis i les audiències dels comitès sobre temes rellevants.
- d) Observacions del president: revisen pràcticament totes les declaracions del president, inclosos tots els discursos i rodes de premsa. Els comentaris del president estan disponibles en el lloc web de la Casa Blanca i els envien per correu electrònic des de l'oficina de premsa de la Casa Blanca.

- e) Transcripcions de CQ i Rev.com: aquests serveis ens proporcionen transcripcions dels programes de notícies de les cadenes de la televisió per mitjà de cable o altres esdeveniments, com discursos, audiències de comitès i conferències de premsa. Revisen diàriament les transcripcions que inclouen els comentaris dels principals polítics, líders polítics, candidats i alts funcionaris de l'administració dels EE.UU. També supervisen els comentaris realitzats per les principals figures polítiques als mitjans de comunicació, el que els porta a buscar transcripcions o vídeos dels comentaris.
- f) Campanyes i llocs webs oficials, comunicats de premsa i materials similars: supervisen el que diuen els polítics i candidats en els respectius llocs webs o a les xarxes socials, com per exemple Facebook i Twitter.
- g) Lectors: responen a les preguntes dels lectors en les seccions d'Ask FactCheck i Ask SciCheck.

Es duu un procés de revisió sistemàtica en les transcripcions i vídeos amb l'objectiu d'arribar a declaracions que hagin estat basades en fets. Una vegada troben una declaració que detecten com a possible candidata perquè sigui enganyosa o inexacta, es posen en contacte amb la persona o organització que està sent comprovada. La càrrega de la prova recau en la persona o organització que realitza l'afirmació.

Si el material de suport demostra que l'afirmació és exacta, la deixen de lloc i procedeixen a passar a una altra cosa. La seva missió és reduir el nivell d'engany i confusió en la política estatunidenca, i per això ens centrem en afirmacions que poden ser fal·laces. Així doncs, si no manté l'afirmació o no s'aporten proves suficients per declarar-la verídica, realitzen la seva pròpia investigació.

Es basen en fonts primàries d'informació. Les seves fonts inclouen: Biblioteca del Congrés, pels testimonis del Congrés; l'oficina de la Secretaria de Càmera de Representants i del Secretari del Senat per les votacions nominals; la Oficina de Estadístiques Laborals per les dades de treball; la Comisió de Valors i Borsa pels registres corporatius; l'IRS per a les dades fiscals; la Oficina d'Anàlisi d'Anàlisis Econòmics per

les dades econòmiques; i l'Administració d'Informació Energètica per a les dades d'energia.

Paral·lelament, consten d'experiència, d'anàlisis i els informes d'organismes governamentals no partidistes, com la Oficina Presupostaria del Congrés, el Comitè Conjunt d'impostos, la oficina de responsabilitat governamental, el servei d'investigació del congrés, els centres de serveis de *medicare* i *medicaid* i els inspectors generals federals.

També es basen en alguns experts externs respectats i de confiança, com la Kaiser Family Foundation per a les dades sobre atenció sanitària, el *Tax Policy Center* per les dades fiscals i la *National Conference of State Legislatures*. També entrevisten a experts en altres temes quan és necessari, per exemple, al investigar sobre temes de països estrangers, es posen en contacte amb experts d'aquelles àrees. Al citar als experts, rebel·len la informació biogràfica pertinent, com el seu treball anterior en el govern o en campanyes, si és que n'hi ha.

Després que alguna informació hagi estat publicada, passa un procés de diverses capes que consta d'edició i de revisió:

- a) Edició de línia: un editor de línia revisa el contingut de la història per saber si falta context, si la redacció és suficientment clara o per la correcta elecció de paraules.
- b) Correcció de textos: un editor de textos revisa l'article per comprovar que l'estil i la gramàtica s'adeqüen al text.
- c) Comprovació de texts: un corrector de dades revisa l'article línia per línia, paraula per paraula, per assegurar-se que totes les dades són correctes i que totes les afirmacions i conclusions que s'han fet siguin precises i tinguin un suport evidenciat i doten de proves. Tots els seus articles contenen enllaços a les fonts d'informació, d'aquesta manera els lectors poden comprovar els fets.

En el moment que esdevé la publicació de l'article, la història ja haurà passat per un profund procés de revisió, al qual hauran participat 4 persones que no han participat ni en el reportatge ni en la redacció: un editor de línia, un editor de còpia, un verificador de fets i la directora del Centre de Polítiques públiques Annenberg, la Dra. Kathleen Hall Jamieson.

Tot i que les eines ens poden ajudar a verificar les informacions, depèn d'un mateix contrastar-les, ja que en aquest context la tecnologia no dota del sentit comú i crític que nosaltres, els humans, tenim. Així mateix, com més aviat sabem d'un tema i més familiaritzats estiguem amb el món actual i que succeeix al nostre entorn, més eficaç i ràpid esdevindrà el procés de verificació. Aquestes iniciatives i recursos mencionats són únicament alguns exemples que s'han desenvolupat en la lluita contra les *fake news*. Cada vegada més, es fa necessària la verificació d'informació, formar als periodistes i conscienciar a la ciutadania, ja que la ignorància i el no saber si una informació és real o fictícia, condueix al caos i pot tenir males conseqüències tant a nivell físic com psicològic de la població. Per això, és essencial implicar al públic en el procés de contrast de la informació.

FactCheck.org <https://www.factcheck.org>

Fets o fakes <https://www.ccma.cat/catradio/catalunya-migdia/fetsofakes/fitxa/6393/>

3. ANÀLISI DE CAS: L'IMPACTE DE LES *FAKE NEWS* EN LA COVID-19

L'aparició d'un nou virus com ha estat el cas de la COVID-19 ha desembocat en una bomba massiva d'opinions i diferents punts de vista, així com notícies que han revolucionat la consciència de la ciutadania en l'àmbit mundial. Milions de persones s'han vist afectades tant en nivell de salut, estil de vida, economia, etc. Ha estat, i segueix sent, un tema polèmic que ha generat controvèrsia a causa de la desinformació que aquesta, com amb la majoria dels casos, ha anat emergent.

En temps de pandèmia, milers de notícies falses van proliferar en canals digitals i van inundar les xarxes socials que la gent difonia sense ni tan sols preguntar-se si allò que compartien era realment cert. Això va ser degut, principalment, a la falta d'informació de la qual inicialment partíem. Un virus totalment nou del que gairebé no se n'havia obtingut informació, va donar pas a la deliberació massiva de *fake news*. Portals d'informació digitals publicaven centenars de notícies que no tenien suport ni evidències científiques. El gran problema radicava en la ciutadania, que compartia tot allò que li arribava i no era contrastat amb altres portals o sense preguntar-se si allò que estaven llegint era cert. En un sol *click*, milers de persones tenien a l'abast informació falsa que viatjava de manera més ràpida que el mateix virus.

Metges i científics que es deixaven la pell investigant sobre aquest virus mortal es van veure afectats de manera brutal per l'arribada de *fake news* que, bàsicament, negaven l'existència del virus o introduïen nova informació totalment falsa, però que la societat consumia saciada per l'obtenció de nova informació sobre la pandèmia i el virus que estava matant a tanta gent.

El dia d'avui, segueixen apareixent noves notícies falses sobre la COVID-19 que generen desinformació i que posen en perill la vida pública i la salut de les persones que habiten al planeta.

3.1 Els orígens remots de la SARS-CoV-2

Si preguntéssim a una persona del carrer aleatòria, quina va ser la primera notícia que va rebre sobre el nou virus, segurament ens diria que havia sentit a parlar que el virus havia estat creat en un laboratori xinès o inclòs que el virus havia estat creat a propòsit o bé que provenia d'un ratpenat que una persona xinesa havia ingerit.

Bé, doncs, un 14 de setembre va sortir a la llum un article que havia estat publicat a Zenodo, un portal de lliure accés en el qual es pot compartir diversos articles d'investigació, el qual feia referència i afirmava que el virus SARS-CoV-2 havia estat creat en un laboratori. Això va donar pas a què la ciutadania pensés i creies que allò era veritat.

A mesura que va anar evolucionant la pandèmia, diversos articles van ser publicats de manera paral·lela que les *fake news*, però al contrari d'aquestes, sí que tenien suport i evidències científiques que negaven que el virus hagués estat creat de manera intencionada. Tot i així, i després d'1 any i mig de pandèmia, investigadors i científics segueixen buscant els orígens més remots del virus, tot i que es decanten que els progenitors més directes del SARS-CoV-2, es trobin en animals salvatges, derivant, doncs, a què els parents més pròxims desemboquin al ratpenat.

Si féssim un salt al passat i ens aturéssim a la Xina de fa 20 anys, ens situaríem al primer brot original de SARS. En aquell instant es va començar a indagar en la investigació de ratpenats salvatges com a possibles portadors del virus a les persones que vivien a prop de les coves on aquells habitaven. Seguidament, el 2018, un estudi publicat va palpar descendents genètics del virus SARS i aquest es trobava en mamífers alats, així doncs com anticossos específics, que són un senyal residual d'infecció en humans.

Probablement, per descobrir l'origen més remot del virus, s'hauria de realitzar un extens i enorme rastreig a animals (entre ells trobem ratpenats i humans) a una gran escala pel territori xinès, perquè desembocaríem a l'obtenció de la possible evolució d'aquest nou coronavirus. L'OMS, Organització Mundial de la Salut, doncs, es va fer càrrec de dur a

terme aquest experiment en el que un equip d'investigadors fos l'encarregat d'executar i realitzar la investigació a la Xina.

Un altre punt és la recerca de les respostes pels esdeveniments i circumstàncies que van derivar a la abnegació del virus així com de la pandèmia. Segons afirma Ian Lipkin, un epidemiòleg de la Universitat de Columbia i co-autor d'un article d'investigació publicat a *Nature Medicine* que tracta sobre els orígens naturals de la SARS-CoV-2, trobar les respostes exactes seria “una proposta del tipus d'una agulla en un pallar”.

3.2 La OMS i la nova qüestió introduïda: la infodèmia

De la mateixa manera que va existir la desinformació en altres pandèmies com va ser el cas de l'Ebola, també n'ha existit i segueix existint en el nou virus COVID-19, que aquesta creix en termes exponencials i en qüestió de minuts pels mitjans de comunicació, xarxes socials i canals digitals.

L'OMS, Organització Mundial de la Salut, va decidir proclamar que ens trobàvem davant una infodèmia per la quantitat d'informació que ens arribava de tots els possibles canals existents. El terme infodèmia s'empra per fer menció al sobre excés d'informació que rebem i consumim (aquest terme es pot emprar tant en informació falsa com rigorosa) sobre un tema en concret. Per conseqüència a això, ha desencadenat a no poder distingir la informació falsa de la vertadera així com trobar recursos i portals verídics i fidels. *Tedros Adhanom Ghebreyesus*, director general de l'OMS, va declarar que la proliferació de notícies falses en temps de pandèmia estava desembocant a una divisió social en moments on la cohesió i la solidaritat han de ser essencials i necessaris per combatre el virus, la desinformació, i la crisi sanitària que patim en aquests instants. De manera paral·lela a la desinformació, fa que la societat entri dins un núvol de por, terror, pànic i confusió totalment innecessària i la manipulació intencionada de la informació fa que s'obstaculitzi les mesures d'higiene i prevenció del virus.

Seguidament, és crucial saber les diferències entre la informació, la informació errònia i la desinformació, d'aquesta manera podem conèixer què és realment la infodèmia i del que es tracta. Així doncs anomenem *informació* a les coses ajustades a les necessitats dels

nostres coneixements actuals. Per exemple, COVID-19 al·ludeix a la malaltia pel coronavirus de 2019, causada pel virus SARS-CoV-2. Una de les dificultats que pateix un nou organisme patogen, com per exemple aquest mateix cas, és que a mesura que obtenim més coneixements, la informació immediatament canvia i s'adapta a la nova obtinguda.

Per altra banda, anomenem *informació errònia*, a la informació falsa que és publicada o obtinguda. Cal destacar, doncs, que els propòsits d'aquesta falsa informació no són fer mal o causar malentesos a la societat. S'especula que, generalment, la informació errònia sol ser generada per una persona que genuïnament vol entendre i fer entendre un tema, mantenint a les persones segures. D'aquesta mateixa manera, les persones que consumeixen aquesta informació falsa, la distribueixen i es fa viral per diferents mitjans, el que fa que arribi a altres persones i s'entri en un bucle constant i sense fi pensant que tots els qui estan compartint aquella informació, estan fent el bé.

A l'altre extrem de l'escala trobem la *desinformació*. A diferència de la informació errònia, els propòsits d'aquesta sí que són malignes i amb intencions d'aprofitar-se de les persones o crear malentesos i confusió en la societat. Així doncs, aquest mal que causa la desinformació pot arribar a perjudicar a un nombre molt elevat de persones o organitzacions.

L'abril de 2020, una base de dades anomenada *CoronaVirusFact Alliance* *, impulsada per *Poynter Institute* i la *International Fact-Checking Network*, enregistrava una mitjana de 3.800 *fake news* al dia que proliferaven de manera mundial, totes elles vinculades al virus COVID-19 i la pandèmia que estàvem presenciant.

Anteriorment a l'inici de la pandèmia, l'audiència ja duia a terme diverses accions per a combatre les notícies falses que venien juntes amb la desinformació, segons una enquesta realitzada per Digital News Report (2019). Un 85% dels enquestats afirmava haver pres mesures per a abstenir-se, o si més no, prevenir-se, de la manipulació informativa. Tal com veurem a següent infografia, el 56% dels lectors van contrastar una mateixa informació en diferents fonts, per altra banda, un altre 40% va decidir no difondre segons quin contingut, ja que no estava fermament segur de la seva veracitat. Respecte a la

confiança en les fonts d'informació, un 29% va deixar de seguir algun mitjà de comunicació perquè posava en dubte la fiabilitat de les notícies que publicaven. Així doncs, un 28% va deixar de parar atenció al que compartia una persona amb poca fiabilitat, mentre que un 37% comentava la notícia amb algú del seu voltant per contrastar la informació obtinguda. Finalment, un 20% va iniciar-se a informar-se únicament mitjançant fonts que considerava de més prestigi i/o oficials.

Imatge 5. Protecció davant la desinformació. Font: Digital News Report.

**Coronavirus Fact Alliance*: A l'inici de la pandèmia, més de 100 organitzacions *fact-checking* van decidir crear portals d'informació que desmentien, publicaven o inclòs contaven el nombre de notícies falses que sortien a la llum arreu del món per combatre la infodèmia que patíem, milers de notícies falses arribaven als nostres telèfons mòbils sense saber si el que rebíem era informació verídica. Per aquest motiu, la International Fact-Checking Network (IFCN) a l'Institut de Poynter, situat a Florida, EE.UU, publicava, desmentia i portava el compte de les diverses *fake news* que sorgien a mesura que avançava la pandèmia.

Romandre informa't del que succeeix pot ser tot un repte en temps de pandèmia degut al centenar de notícies que inunden els diferents canals de comunicació, així doncs, hi ha persones que han optat per no seguir cap mena de seguiment de notícies, ja siguin de portals d'informació verídics com poden ser les notícies, ja que aquests prefereixen mantenir-se al marge de qualsevol tipus d'informació negativa que els pugui perjudicar.

Tota aquesta bomba d'informació massiva que rebem dia a dia, ha desencadenat a una pregunta comuna degut al panorama informatiu i la desconfiança que ha sigut: D'on podem extreure informació fiable i verídica que no hagi estat perjudicada ni manipulada? Com podem mantenir-nos informats sense consumir informació falsa?

La deliberació massiva de *fake news* en temps de pandèmia no només ha tingut repercussions socials (desinformació, malentès, pànic, etc.) sinó que també ha suposat devastadores conseqüències que s'han vist reflectides, en la majoria dels casos, a la salut pública. Aquesta desinformació ha conduït a unes respostes menors en les advertències mèdiques sobre les diferents mesures de prevenció per la COVID-19. Ha generat desconfiança en els consells mèdics o investigacions degut a diverses notícies que negaven l'existència de la COVID o de les mesures higièniques.

Un dels majors problemes dels quals se'n té constància per la lluita contra les *fake news* és que avui dia seguim mancant de proves definitives que refutin segons quins rumors que s'han anat viralitzant, els quals segueixen persistint avui dia. Com ha sigut el cas de l'origen del coronavirus SARS-CoV-2, moltes investigacions conclouen que els orígens més remots de la SARS va néixer en la vida silvestre, que va passar al ratpenat, posteriorment al pangolí i, finalment, en mans d'unes persones que van manipular-lo en el mercat de Wuhan, Xina. Com ha estat anteriorment mencionat, la manca de proves que refutin aquesta teoria fa que aquesta perduri i segueixi sent vigent avui dia.

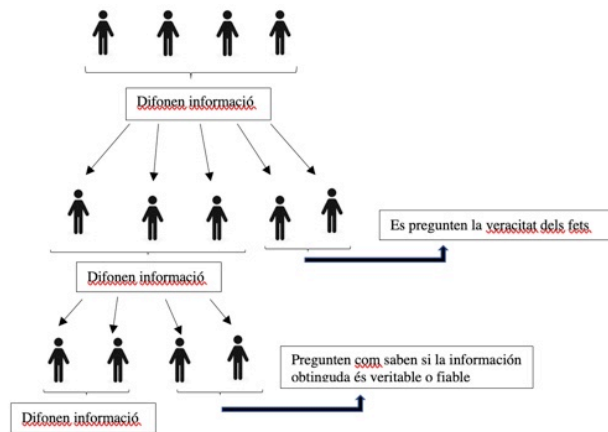
3.2.1 La importància de la gestió de la infodèmia sobre la COVID-19

La COVID-19 ha sigut la primera pandèmia que ha utilitzat recursos tecnològics a gran escala per proveir informació i mantenir segura i al dia a la societat. Tot i així hem pogut comprovar com la tecnologia o xarxes socials de les quals disposem, poden tenir un cert

impacte negatiu en la consciència i salut pública de la ciutadania depenent de com les usem i els usos que li donem. La combinació de xarxes socials i tecnologia pot amplificar a gran escala la desinformació, estigmatització i la infodèmia en si quant a la resposta mundial contra el virus, ja que aquesta compromet les mesures per fer front i controlar la pandèmia.

L'últim estudi realitzat per l'empresa de comunicació Epremsa, va comunicar que abans de l'esclat de la pandèmia, entre febrer de 2019 i gener de 2020, Espanya constava d'una publicació mitjana de 170 notícies falses diàries. Posteriorment, després de l'inici de la crisi del coronavirus aquest nombre havia augmentat considerablement fins a arribar a un nombre de 253 publicacions de notícies falses per dia, el que suposava un augment del 33%. Així doncs, l'informe d'Epremsa estableix que entre el període de febrer i març de 2020, s'han enregistrat un total de 8.905 notícies falses, el qual el 58,6% d'aquestes tenien com a tòpic principal, la COVID-19. És per això que davant d'aquest augment en el nombre de *fake news* sobre el virus, és important guiar al ciutadà i crear una dieta mediàtica sana en què la informació es basi de portals d'informació fiables, com és, per exemple, l'OMS. No obstant això, l'auge de les *fake news* no ha sigut sols a nivell espanyol sinó també internacional.

Com ha estat mencionat anteriorment la infodèmia es basa principalment en la sobreabundància d'informació a la xarxa que adquirim pels diferents mitjans de comunicació (entre ells destaquen les xarxes socials). Aquesta porta amb ella intencions i intents de difondre informació errònia per subvertir la resposta de salut pública i promoure altres interessos de concrets grups. El principal problema de la proliferació d'informació falsa són els danys que causen i deriven a la incrementació de l'estigmatització, odi i violència. Així doncs també pot resultar perjudicial per a la salut física i mental de les persones, ja que en certa manera, amenaça i posa en perill les mesures de salut pública i la vida dels ciutadans (ús de mascareta, distanciament social...), desembocant a la reducció i inclòs anul·lació de la seva eficàcia així com de poder frenar la pandèmia arreu del món.

Imatge 6. Esquema de la difusió de les fake news en temps de pandèmia.

3.2.2 Què provoca la infodèmia?

Hi ha diversos factors que entren en joc degut a la infodèmia, com per exemple:

- a) Polarització del debat públic: La desinformació i infodèmia que ha portat el coronavirus ha polaritzat el debat públic sobre temes relacionats amb la COVID-19. Aquest dona peu i ales al discurs d'odi; potència el risc de conflicte, violència i violacions dels drets humans; i amenaça les perspectives a llarg termini d'impulsar els drets humans i la cohesió social. Paral·lelament, l'elaboració de teories de la conspiració, les quals obvien de suport científic, deriva a la polarització i la divisió de la societat en dos bàndols els quals queden enfrontat: aquells que afirmen que la COVID-19 existeix, ja que disposen d'evidències científiques i dels que la neguen, defensant el seu pensament i argument com a únic i veraç.
- b) Posa en perill la salut i vida pública: La sobreabundància d'informació, coneguda també com a infodèmia, inclou intents deliberats de difondre informació errònia per respondre les preguntes que es fa la ciutadania sobre el virus. La consciència ciutadana necessita en tot moment saber que les preguntes que es fa han de ser respostes, encara que la veracitat d'aquella no sigui fiable. La majoria dels casos, ni els mateixos científics i investigadors tenen respostes per allò, per tant, la informació que obtenen és enganyosa i falsa que fa posar en perill la vida pública. Aquesta desinformació desencadena, paral·lelament, a la incrementació de l'estigmatització,

ja que ens trobem davant un virus totalment desconegut on existeixen abundants incògnites. A vegades tendim a tenir por a les coses desconegudes i acostuma a ser més fàcil associar aquella por que neix dins nostre a les altres persones.

3.2.3 Què fa l'OMS davant la infodèmia?

En aquest cas, l'OMS ha sigut una de les organitzacions que ha elaborat orientacions i ajudes per les persones i governs per comprendre algunes mesures crucials que poden adoptar per gestionar la infodèmia de COVID-19, com ha estat, per exemple, la col·laboració estreta amb més de 50 empreses i plataformes de xarxes socials digitals com han estat: Tik Tok, Google, Whats App, etc. amb la finalitat d'assegurar que els missatges sanitaris amb fonament científic difosos per l'Organització o les seves fonts oficials, apareguin en primer lloc a les cerques d'informació relacionades amb la COVID-19.

A més a més, l'OMS s'ha associat al govern del Regne Unit per dut a terme una campanya digital de concentració sobre la informació errònia relacionada amb la COVID-19, incita a les persones a denunciar tot contingut fals que pugui perjudicar a la ciutadania. Així doncs, l'OMS està desenvolupant eines per a poder donar visibilitat i importància als missatges de salut pública, inclòs el WHO Health Alert chatbox (un servei amb la finalitat de respondre dubtes o preguntes que puguin inquietar a la societat sobre el virus) disponible en diverses xarxes socials com són WhatsApp o Facebook.

3.3 Fake News i teories falses sobre la COVID-19

La desinformació sobre aquest virus ha batut tots els rècords possibles quant a la seva rapidesa i abast mundial. Com s'ha mencionat anteriorment i com diversos investigadors i periodistes han dit: “Les *Fake News* viatjen més ràpid que el mateix virus”. Així doncs, des de l'inici de la pandèmia que milers de *fake news* han anat sortint a la llum creant confusió i desinformació amb notícies que negaven l'existència de la COVID-19, parlaven sobre el “vertader” origen del coronavirus, les xarxes de telefonia mòbil 5G, etc. A continuació, em dispo a mostrar algunes de les teories de la conspiració que se'n van elaborar als inicis més remots de la pandèmia i d'altres que van anar sorgint mentre aquesta avançava.

- a) La mortalitat del 5G: Alguna teoria de la conspiració dels negacionistes de la COVID-19 advertien que les xarxes 5G de telefonia mòbil eren, realment, el principal transmissor de la COVID-19. En aquest context, l'OMS (Organització Mundial de la Salut) es va veure amb l'obligació de desmentir aquesta teoria de la conspiració que estava generant aldarull públic, temor i confusió arreu del món. Així doncs, l'OMS va emetre un comunicat on indicava que cap xarxa de telefonia ni ones electromagnètiques eren propagadores del virus. En el cas de la COVID-19, es transmetia a partir de gotes minúscules o aerosols que les persones, emetien al parlar, esternudar o tossir. A més a més, molts dels països afectats per la pandèmia no disposaven de xarxes 5G.
- b) La vacuna creada per Bill Gates: Podríem dir que un dels protagonistes assenyalats per negacionistes anti-vacunes durant la pandèmia ha estat Bill Gates, cofundador de Microsoft. Així doncs, resulta ser que els anti-vacunes acusaven a Bill Gates d'estar darrere de totes les vacunes que s'estaven creant per introduir "microxips" en els organismes dels individus, d'aquesta manera poder controlar a la població o inclòs assenyalant que ell mateix fos el creador de la COVID-19.
- c) La possible esterilitat que poden causar les vacunes en la població: Segons alguns negacionistes, com per exemple, els que pertanyen al *lobby* Metges per la veritat (xarxa negacionista de metges que s'oposa a les restriccions implementades pel govern i altres metges) van afirmar que les vacunes causarien una esterilitat general en la població que es vacunés. Així doncs, per publicar aquell rumor van utilitzar-ne un d'altre, el de la vacuna del tètanus que generava l'esterilitat en les dones de Kènia. Aquests arguments fal·laços van estar relacionats amb una teoria que argumentava que el SARS-CoV-2 era proper a repercutir als òrgans reproductors i, per tant, provocar l'esterilitat general. Per aquest motiu, es fonamentaven en què la majoria dels receptors de ACE2 (receptor funcional de la COVID-19) es trobaven ubicats en els testicles, ovaris, endometri i, finalment, en els teixits embrionaris.

Tot i així, aquesta notícia falsa que va sortir a la llum i que va revolucionar la consciència ciutadana, va ser ràpidament rebutjat pel Ministeri de Sanitat d'Espanya i pel comunicat que va emetre l'OMS juntament amb Unicef.

Per altra banda, Benito Fraile, un catedràtic de Biologia Cel·lular del Departament de Biomedicina i Biotecnologia de la Universitat d'Alcalà de Henares, es va veure amb l'obligació de negar aquest fals escenari generat que havia creat tanta polèmica a Newtral.es (mitjà de *fact-checking* que verifica els fets que es publiquen). Segons Fraile “científicament s’ha descrit que la proteïna ACE2 (enzim convertidor d’angiotensina 2), la qual és una molècula relacionada amb la pressió sanguínia, es troba en el pulmó, el tracte respiratori, en l’endoteli del vas sanguini i en el ronyó. Quin paper té això en el sistema reproductor? Cap.”

d) El diòxid de clor cura la COVID-19: Un altre, de les moltes *fake news* sobre el coronavirus que els negacionistes han generat ha estat l’automedicació amb diòxid de clor. El consum d’aquest pot ser molt perillós inclòs mortal, així doncs, utilitzar-lo com a medicament és il·legal a Espanya. Es tracta de compostos que poden ser tòxics per les persones i que tal com va indicar la FDA (Food and Drugs Administration) estatunidenca, és l’equivalent a ingerir lleixiu en el teu organisme. Addicionalment, l’Agència Espanyola del Medicament i Productes Sanitaris considera que ingerir diòxid de clor pot produir efectes reversos greus com poden ser: dolor abdominal, nàusees, vòmits, intoxicacions, diarrea, etc.

Un estudi publicat per *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene* va revelar que les informacions errònies i malintencionades que es publicaven a la xarxa sobre el coronavirus van ser les principals causants de la mort d’unes 800 persones. Després de diverses investigacions, els resultats van concloure que aproximadament 800 persones van morir per culpa de la ingesta d’alcohol amb l’esperança que aquests poguessin desintoxicar els seus organismes del virus, mentre que, aproximadament 5.900 ciutadans van ser hospitalitzats després de beure metanol, i per últim, 60 persones van esdevenir cegues com a resultat de la ingesta.

3.4 Negacionistes destacats durant la pandèmia

El negacionisme de la COVID-19 és la creença que la malaltia infecciosa COVID-19 i la pandèmia que s'ha provocat no és real o la gravetat d'aquesta no és tan elevada com els sanitaris han comunicat.

Així doncs, a l'inici de la pandèmia, diversos negacionistes van retreure i qüestionar l'existència del virus que havia sortit a la llum, mentre que d'altres, afirmaven la seva existència tot negant la gravetat de l'assumpte, afirmant que l'estat d'alarma estava injustificat. Per altra banda, alguns sostenien que l'agent infeccios va ser intencionadament creat en un laboratori xinès ubicat a Wuhan on va començar, principalment el brot, amb la col·laboració de governs mundials com el de la Xina i els Estats Units, d'empreses farmacèutiques amb el propòsit d'obtenir beneficis econòmics i de l'empresari multimilionari, Bill Gates.

Històricament, els humans hem intentat buscar explicacions a tots aquells fenòmens que ens afecten com a societat. No existeix una única veritat, en tant les creences acaben dissenyant el nostre propi món, la nostra pròpia bombolla. Per contrarietat, el gran problema radica quan aquestes idees que s'exposen posen en perill a milions de vides humanes i alenteixen la recuperació econòmica.

Per altra banda, les recomanacions de la comunitat científica per fer front a la pandèmia van ser qüestionades per alguns líders mundials com van ser Donald Trump, ex-president dels EE.UU, Jair Bolsonaro de Brasil, entre d'altres. Amb els discursos emesos, afirmaven que el virus era tan sols una petita grip o constipat que desapareixeria en un període de temps no molt prolongat, prioritant l'estabilitat econòmica del país abans que les mesures implementades i recomanades per sanitaris i metges d'arreu del món. Donald Trump, va arribar a suggerir que ell disposava d'evidències les quals afirmaven que el coronavirus havia estat creat en un laboratori xinès, tot havent declarat, per part del director d'Intel·ligència Nacional de EE.UU (John Ratcliffe), que el virus no era artificial ni genèticament modificat.

En el cas d'Espanya, a principis del 2020 va ser publicat un article titulat: “No hi han proves de l'existència del coronavirus xinès”. El cantant espanyol, Miguel Bosé, va declarar que la pandèmia va ser la gran mentida dels governs així com una estratègia de Bill Gates per injectar microxips a la societat amb el propòsit de controlar-la mitjançant la xarxa de telefonia 5G. Posteriorment, es va dur a terme a la plaça del Callao de Madrid, una manifestació negacionista en contra de la creació de les vacunes per la COVID-19 i de la pandèmia en si. Paral·lelament, a l'abril del 2021, la RAE (Real Academia Espanyola) va decidir acceptar l'ús del terme “covidiota” (calc anglosaxó “*covidiot*”), el qual va ser un terme que va sorgir en les xarxes socials d'Internet com a referència pejorativa a totes aquelles persones que es posicionaven en contra de la existència del coronavirus, o també per a qui no complia amb les normes establertes per les autoritats sanitàries locals per fer front a la pandèmia.

Segons Philipp Schmig, psicòleg del Centre d'Investigació Empírica en Economia i Ciències de la Universitat d'Erfurt, va posar èmfasi en ressaltar que els discursos negacionistes perjudicaven a la societat de manera directa i brutal, ja que les discussions públiques i declaracions de polítics podien resultar altament persuasives en la mesura que podien canviar les percepcions de risc, actituds i comportaments dels ciutadans. Schmid matisava que aquestes postures podien respondre a interessos financers o d'exaltació de la seva pròpia imatge. “Les mesures per fer front a la propagació del virus perjudicaran a l'economia i, per tant, les persones que prioritzen els interessos financers tractaran de silenciar les veus científiques que els amenacin”, va indicar el psicòleg.

Rostres mundialment coneguts han esdevingut referents principals per moltes persones, com ha estat el cas d'actors, esportistes, fotògrafs, cantants i líders polítics, els quals han qüestionat i subestimat el coronavirus. Molts d'aquests han catalogat la seva existència com un invent supremacista per prendre control sobre la societat a través de vacunes o el confinament del març de 2020. Noms com Miguel Bosé (cantant), Donald Trump (ex-president dels EE.UU) o Jair Bolsonaro (president Brasil) porten les regnes de la negació de l'existència a la COVID-19 i a la creació de diverses teories conspiradores que posen en risc la salut i la vida pública. Aquests tres noms han esdevingut pioners com a protagonistes de manifestacions anti-vacunes i anti-COVID.

Miguel Bosé va mostrar-se en diverses circumstàncies el seu rebuig cap a les vacunes. Al juny de l'any passat, Bosé va comunicar la seva preocupació per la suposada intenció de Bill Gates mitjançant el qual controlaria a tota la població introduint microxips a les vacunes. Seguidament, va continuar qüestionant la realitat de la COVID-19, la qual havia estat qualificada mesos anteriors com a la “gran mentida del govern”. Diversos tuits van ser publicats per Miguel Bosé fent referència a les vacunes que estaven sortint al mercat. Un d'aquests tuits va ser: “nos quieren matar”.

3.5 Les *fake news* i els reptes de la divulgació científica en temps de COVID-19

Avui dia, la divulgació científica ha esdevingut tot un repte. Suposa acostumar a les persones a desxifrar un argot de termes que els hem de desxifrar un per un per familiaritzar-nos amb el mètode científic o inclòs, a integrar conceptes que formen part de l'epistemologia, la forma en la qual es construeixen les ciències. Seguidament, la divulgació científica, s'encara també a una condició humana *sine qua non* (del llatí, sense la qual no), la qual explica la nostra disposició com a éssers humans a explicar fenòmens que succeeixen a la nostra realitat per mitjà del pensament màgic. El pensament màgic es troba present en tots els éssers humans, en major o menor grau, depenent de diferents variables. Com a conseqüent, també s'hi afegeixen factors com la por i el desconeixement col·lectiu davant el que resulta desconegut, una pandèmia mundial sobre un virus totalment nou, que en un inici es va trobar fora dels límits del control de tots.

En aquest context, els deures de les diferents comunitats resulten essencials, inclòs per aturar una pandèmia. La comunitat científica, paral·lelament, s'encara a un repte de magnituds considerables en què, encara que la ciència tingui una veu més important que en altres dècades, la divulgació hauria de resultar més accessible. Disposem i tenim accés a una sobreabundància d'informació, la qual hauria d'anar acompanyada d'un esperit crític, el qual sol ser entelat per un biaix operacional, és a dir, un biaix que funciona de manera que només preem atenció a les notícies o fets que van d'acord i estrictament vinculats amb les nostres creences o ideologies.

En temps de pandèmia administracions, professionals, sanitaris i sobretot, la societat, exigien respostes ràpides per preguntes noves, preguntes que encara no havien estat formulades. Milers de continguts eren publicats a la xarxa, ben presentats, i que oferien una plausibilitat elevada i una gran difusió per la senzillesa en les seves respostes, i per donar discursos allà on el discurs comunicatiu oficial semblava dubitatiu, quan no contradictori. Produccions plenes de dades, algunes falses i d'altres vertaders, però totes elles descontextualitzades, i es presentaven difícils de desglossar pels ciutadans estàndard, aquells que no disposaven de coneixement científic que evidenciés la credibilitat de la informació que ens arribava. Per tot això, va desencadenar al sorgiment del dubte sobre si realment estàvem suficientment preparats per combatre el negacionisme científic.

Paral·lelament, tots els moviments negacionistes i conspiranoics, s'han basat en el seu entorn, han après de les estratègies més habituals com en la negació del canvi climàtic, les vacunes o el creacionisme. Tots aquests han passat prèviament per l'amplificació de qualsevol article científic publicat o pre-publicat que posi en dubte el discurs majoritari dels investigadors.

En aquest context, presento al conegut *The Yan Report*, un article publicat per la viròloga xinesa Li-Meng Yan, que va ser dipositat a *Zenodo*. L'article defensava que la SARS-CoV-2 era, en últim terme, una modificació i creació artificial. Tot seguit, després de la publicació de l'article, a l'abril, Yan va marxar de la Xina i va manifestar, que la Xina sempre havia censurat i encobert bona part del que succeïa als primers inicis de la pandèmia. Alguns mitjans de comunicació com va ser la *Fox*, van amplificar el seu discurs i de manera paral·lela, va afavorir al govern de Trump, el president pel moment de la pandèmia, com una manera de justificar els seus dubtes i crítiques al que l'ex-president dels EE.UU anomenava com "el virus xinès".

En primer lloc, la institució que va ser declarada pels autors va ser la *Rule of Law Society*, una organització amb sede a Nova York liderada per Steve Bannon, el qual va ser assenyalat com un de les principals estratègies de les eleccions guanyades per Donald Trump al 2016, i gran especialista en la creació de *fake news* mitjançant el seu portal

anterior, anomenat *Breitbart News*. En segon lloc, l'informe repositori va ser descarregat més de 700.000 vegades i visitat més de 950.000 ocasions.

3.5.1 *The Yan Report*, un informe sense evidència científica

El 14 de setembre, va ser publicat a Zenodo, un lloc d'accés obert per compartir articles d'investigació, un article que afirmava que les proves genètiques demostraven que el coronavirus SARS-CoV-2 s'havia fabricat en un laboratori, enlloc de sorgir per contagi natural dels animals. L'article, que aquest constava de 26 pàgines, dirigit per la viròloga xinesa Lin-Meng Yan, una investigadora post-doctoral que va deixar la Universitat de Hong Kong, no va ser sotmès a una revisió profunditzada i afirmava que aquestes proves d'enginyeria genètica havien estat censurades en les revistes científiques.

De manera imminent va estellar una tempesta de foc a Twitter. Diversos viròlegs destacats i reconeguts a nivell mundial, com van ser, Kristian Andersen i Carl Bergstorm, van llençar-se a Internet i van denunciar el document per la seva falta de rigorositat científica. L'informe ignorava la gran quantitat de literatura publicada sobre el que es coneixia com la circulació del coronavirus en les poblacions animals salvatges i la tendència a passar-la als éssers humans, incloses les publicacions recents sobre els orígens més remots del SARS-CoV-2. Paral·lelament, diversos experts van concloure i assenyalar de manera efusiva que l'informe fomentava teories de la conspiració de magnituds brutals i acusava erròniament a les revistes acadèmiques de conspirar amb els conspiradors al censurar proves importants.

El juliol de 2020, David Robertson, un investigador de genòmica vírica de la Universitat de Glasgow, va publicar un article en *Nature Medicine* que mostrava el llinatge del SARS-CoV-2 i el seu ancestre conegut més proper a ell, un virus anomenat RaTG13, el qual havia estat circulant en poblacions de ratpenats durant dècades. Els viròlegs especulen, que aquest parent, el qual és idèntic en un 96% al nou coronavirus, probablement es propagués i per conseqüent, evolucionés en ratpenats o humans i posteriorment passés desapercbut durant, aproximadament, uns 20 anys abans d'adaptar la seva forma actual i derivar a la pandèmia que estem presenciant.

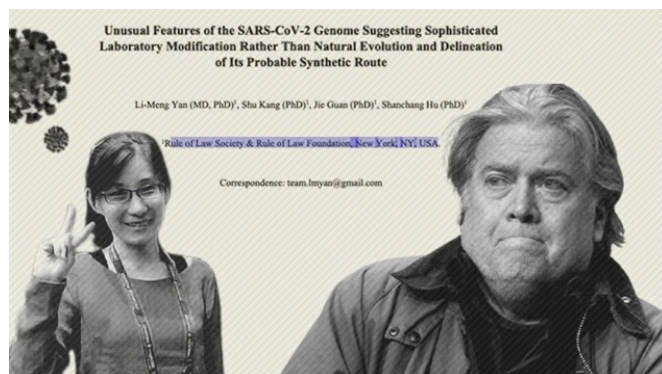
L'informe de Yan, paral·lelament, afirmava que aquesta hipòtesi era controvertida i que el RaTG13, també va ser creat en un laboratori. Es per això que s'oposa a la quantitat de proves genètiques publicades sobre el SARS-CoV-2 i els seus progenitors. A més a més, l'informe va ser finançat per la *Rule of Law Society*, una organització sense ànim de lucre fundada per l'ex-estratega cap de la Casa Blanca, Steve Bannon, que des d'aleshores va ser detingut per frau. Aquesta és una altra de les raons per la que molts viròlegs qüestionen la veracitat de les seves afirmacions.

Tot i les objeccions dels experts, l'informe de Yan i altres casos similars de desinformació sobre el coronavirus, com per exemple, el documental *Plandemic*, han adquirit força en molts mitjans de comunicació, però en gran abundància a les xarxes socials, aquests s'aprofiten de les vulnerables emocions humanes. Aquests sentiments poden impulsar i desencadenar a la propagació viral de notícies falses.

Una complicada combinació de factors psicològics entren en joc cada vegada que un lector decideix disseminar una notícia i totes aquelles persones, per molt intel·ligents que siguin, també poden formar part d'aquest cicle de desinformació. Un dels factors que més intervé és l'oblit dels coneixements, segons Lisa Fazio, professora adjunta de psicologia i desenvolupament humà a la Universitat de Vanderbilt, "les persones no recuperen ni apliquen adequadament els coneixements emmagatzemats prèviament en una situació actual".

El cervell humà busca, de manera inconscient, opinions fàcils que reafirmin els seus pensaments. De manera paral·lela, els lectors s'ajusten i es limiten a difondre històries amb titulars encisadors abans de profunditzar en la pròpia història. Inclòs quan els usuaris de les xarxes socials llegeixen tot el que comparteixen, la seva ment racional troba altres maneres de vagassejar. Per exemple, els humans són propers al biaix de confirmació, una forma d'interpretar la nova informació com una validació de les nocions preconcebudes. El raonament motivat es posa en marxa, el qual produeix que el cervell intenti forçar les noves peces del trencaclosques conceptual, establint connexions inclòs quan aquestes no encaixen.

El factor més detonant que deforma el pensament crític és l'efecte de la veritat il·lusòria, si escoltes alguna cosa dues vegades, és més probable que pensis que és veritat que si només ho has escoltat una sola vegada. Així que la pre-valència retroalimenta a les notícies falses, i les càmeres d'eco es converteixen, aleshores, en tornados de incredulitat que s'autoperpetuen.

Imatge 7. L'article de Lin-Meng Yan juntament amb Steve Bannon.

3.6 Judy Mikovits i la Plandemic: “The hidden agenda behind covid-19”

Judy Mikovits va emergir com una gran protagonista i un dels grans estàndards dels grups de teories de la conspiració i anti-vacunes. Aquesta defensa que el virus causant de la pandèmia mundial va sorgir d'un laboratori, que les vacunes han matat a milions de persones o que les mascaretes activen el virus que surt de conductes respiratoris.

Si ens posem en context, Mikovits va començar la seva carrera com a tècnica de laboratori a l'Institut Nacional del Càncer (NCI) el 1998. Es va convertir en científica i va obtenir un doctorat en bioquímica i biologia molecular a la Universitat George Washington el 1991. El 2009, va esdevenir directora d'investigació en el *Whittemore Peterson Institute* (WPI), un centre d'investigació privat de Reno (Nevada), però seguia essent una gran desconeguda en l'àmbit i comunitat científica. Així doncs, aquell any, va esdevenir coautora d'un article a *Science* que suggeria que un obscur agent anomenat virus de la leucèmia murina xenotròpica (XMRV) era el causant del síndrome de fatiga crònica (SFC). Posteriorment, el 2011, després que la seva investigació sobre la síndrome de fatiga crònica fos desacreditada, va ser acomiadada de *Whittemore*.

Un dilluns 4 de maig, un vídeo va ser publicat a YouTube per Judith Mikovits, una dona que descrivia animadament una trama secreta, de la qual no es tenen proves, de membres de l'elit global, com Bill Gates i Anthony Fauci, per aprofitar la pandèmia del coronavirus i així obtenir beneficis monetaris i poder polític. En el vídeo d'una duració aproximada de 26 minuts en la que Mikovits afirmava que Fauci, el director de l'Institut Nacional d'Al·lèrgies i Malalties Infeccioses i una de les principals veus sobre el coronavirus als EE.UU, havia silenciada la seva investigació sobre com les vacunes podien afectar i malmetre el sistema immunitari de les persones. Aquells sistemes immunitaris debilitats són els que havien fet a la gent susceptible a malalties com la COVID-19, afirmava.

Plandemic: The hidden agenda behind covid-19 i *Plandemic: Indoctrination* són un vídeo i una pel·lícula, sobre la teoria de la conspiració de 2020, respectivament, ambdós produïts per Mikki Willis i que promouen la desinformació sobre la pandèmia COVID-19. Tots dos presenten a Judy Mikovits.

En el primer vídeo, a part de promoure diverses teories de la conspiració, apareixen Willis i Mikovits discutint sobre els virus en general i sobre la pròpia Mikovits. El vídeo és una immersió profunda en les teories de la conspiració sobre la COVID-19, la salut pública i la indústria farmacèutica. En ell s'analitzen els esforços del Dr. Anthony Fauci per combatre l'epidèmia de SIDA durant la dècada de 1980 i el suport de Bill Gates als esforços de vacunació en tot el món. La pel·lícula va ser produïda per Elevate, una productora californiana dirigida per Mikki Willis, que constava amb més de 30.000 subscriptors a YouTube. El vídeo s'anuncia com la primera part d'un pròxim documental. A "Plandemic" Willis entrevista a la Dra. Judy Mikovits i Mikovits fa diverses afirmacions que no estan suportades per evidències científiques o que són totalment falses. Diversos lectors van demanar a PolitiFact que investigués el documental de Willis. Les còpies del documental van ser retirades de plataformes digitals com YouTube i Facebook per violar les normes comunitàries de plataformes, però tot i així, el vídeo va rebre desenes de milions de visites.

Després del seu llançament, el primer vídeo va esdevenir viral, convertint-se en una de les peces de desinformació més difoses de COVID-19. Aquest, promovia diverses peces de desinformació, sobre temes com les vacunes, els orígens del coronavirus, el qual creien

que havia estat creat en un laboratori xinès, els beneficis hospitalaris, la hidroxiclороquina, les vacunes contra la grip i les mascaretes. Va ser retirat ràpidament per múltiples plataformes en línia, però no va aconseguir aturar la proliferació del vídeo. El segon vídeo sostenia que existia una conspiració de dècades en la que estaven implicades Big Pharme, CDC, Google, científics del clima, John Oliver i Bill Gates. Degut a la preparació de les empreses de mitjans socials pel llançament de *Plandemic: Indoctrination*, aquesta pel·lícula no va rebre tanta atenció com el primer vídeo.

Científics i professionals de la salut van criticar les dues pel·lícules publicades per les seves afirmacions enganyoses, mentre que l'estil cinematogràfic de Willis es va citar com a material que contribuïa a la naturalesa de la conspiració i de rentat de cervell pels vídeos.

4. PART PRÀCTICA

4.1 Metodologia

La immediatesa de les xarxes socials i l'afluència d'informació que navega per aquestes, està contribuint al fet que les notícies falses estiguin cada vegada més presents entre els usuaris. El treball se centra en l'estudi de les *fake news* i, en aquest cas, el relleu que tenen els verificadors de notícies, també coneguts com a *fact-checkers*, per a evitar que els rumors continuïn sent alimentats. Per tal de dur a la pràctica aquesta fita, he escollit dos *fact-checkers* importants a nivell nacional: Newtral i Maldito Bulo. La seva elecció ve determinada per la important labor que estan realitzant amb les informacions que proliferen sobre el coronavirus, que aquestes circulen per mitjans socials. Aquests dos *fact-checkers* no sols desmenteixen els rumors, també es dediquen a informar i a dur a terme un procés d'educació mediàtica per a la ciutadania.

La metodologia utilitzada en aquest estudi és l'anàlisi de notícies falses. L'estudi metodològic analitza les *fake news* que han circulat respecte a la pandèmia i la crisi de la COVID-19. Per la seva recopilació, s'ha fet un seguiment dels llocs webs i xarxes socials, Facebook i Twitter, dels verificadors de notícies espanyols, Maldito Bulo i Newtral, durant el confinament, Estat d'Alarma decretat pel president del govern. Així doncs, s'ha decidit analitzar Facebook i Twitter perquè disposen d'indicadors més concrets per conèixer l'abast de les publicacions com els comentaris, m'agrada, compartits i els *retuits*. Aquestes dues xarxes són de caràcter més conversacional, on es poden crear fils de comentaris, on els usuaris actuen de forma col·laborativa. Per tant, es pot veure la capacitat de difusió que els rumors verificats aconseguixen. Per contra a això, s'han descartat les plataformes d'Instagram i YouTube, ja que implicarien un altre tipus d'anàlisi per les característiques específiques que aquestes presenten.

Així mateix, el procés d'investigació ha esdevingut de la següent manera:

En primer lloc, s'ha analitzat la pàgina web dels dos verificadors (Maldito Bulo i Newtral) i com verifiquen les informacions. En segon lloc, s'han estudiat una mostra de les *fake*

news a les xarxes de Facebook i Twitter. Per últim, s'ha categoritzat les notícies falses per conèixer la seva temàtica, sobre què tracten.

4.2 Identificació dels verificadors: Maldito Bulo i Newtral

Maldito Bulo és un mitjà sense ànim de lucre amb la finalitat de proporcionar als usuaris eines periodístiques perquè sàpiguen distingir entre notícies falses de verídiques, verificar i lluitar contra les desinformacions que circulen per les xarxes i promoure alfabetització mediàtica. Aquesta última habilitat, coneguda en el món anglosaxó com *media literacy*, té com a objectiu crear usuaris crítics en l'ús de la informació, així com promoure i reforçar la capacitat dels individus a distingir fonts d'informació fiables de les quals no ho són. Maldito Bulo dota de cinc seccions especialitzades que reexaminen la informació que circula pels mitjans de comunicació per analitzar i verificar el seu missatge. Les cinc diferents branques, les quals es retro alimenten entre elles, són les següents: Maldita Hemeroteca, Maldito Bulo, Maldita Ciència, Maldito Dato i per últim, Maldita Tecnologia.

Des que el coronavirus va entrar en les nostres vides, les notícies falses han augmentat considerablement. Així doncs, la pandèmia s'ha posicionat en el primer gran brot de malaltia que ha plantejat una amenaça a àmbit global en l'era dels mitjans de comunicació social. Tan gran és nombre de *fake news*, que Maldita ha creat un apartat especial sobre el coronavirus a la seva pàgina web amb diferents seccions com: cerca de notícies falses per paraules, consells i prevencions, preguntes i respostes, recopilació de faules, llistat de fonts verificades, formulari per a enviar dubtes, dades a temps real sobre infectats i infografies sobre com actuar davant un rumor i preguntes i respostes sobre aspectes diversos del virus. Newtral, per altra banda, és una *startup* de continguts audiovisuals, la qual la periodista Ana Pastor, va fundar. A més de ser un verificador de notícies, també produeix programes televisius i investiga sobre la intel·ligència artificial.

Així doncs, l'estructura de la verificació comença al nou lloc. Tan Maldita com Newtral reben les mentides per WhatsApp, formularis web i xarxes socials. Així doncs, s'ha escollit un exemple d'una mateixa *fake new* verificada prèviament per a trobar les similituds i diferències de verificació entre els *fact-checkers* exposats. En aquest context,

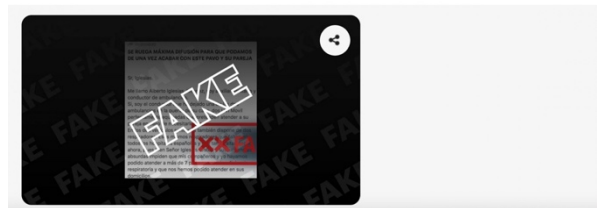
s'analitza el fals rumor de les Uvis mòbils de les que disposa Pablo Iglesias i Irene Montero per a atendre'ls pel coronavirus. Es poden consultar als enllaços següents: Newtral i Maldita.

Primerament, ambdós verificadors introdueixen els títols de manera similar, desmentint el rumor per a posar èmfasi en la fal·làcia de la notícia difosa i destacant el fet que la notícia publicada és errònia. Els titulars de Maldita sempre comencen amb un “NO”, mentre que Newtral sol variar entre el “NO”, “ES FALSO” i la fórmula clàssica del subjecte seguit del “NO” més el predicat. Seguidament, Newtral proporciona un subtítol amb les fonts d'informació oficials citades per a re-affirmar i contrastar la història, mentre que en el cas de Maldita no ho fa. En aquesta direcció, és possible observar i comprovar com la informació també s'ha contrastat i consultat a la Conselleria de Sanitat de la Comunitat de Madrid, al servei SUMMA 112 i a Podemos. Continuen amb una imatge, com si fos la foto de portada de la notícia. En el cas de Maldita, són exemples de publicacions de Facebook on s'explica la informació, demostrant la gran proliferació i difusió de la notícia falsa, mentre que Newtral presenta una fotografia on es troba Pablo Iglesias al Congrés dels Diputats.

Es falso que Irene Montero y Pablo Iglesias tengan dos UVIs móviles en la puerta de su casa

Lo confirman a Newtral.es la Consejería de Sanidad de la Comunidad de Madrid, el servicio del SUMMA 112 y Podemos

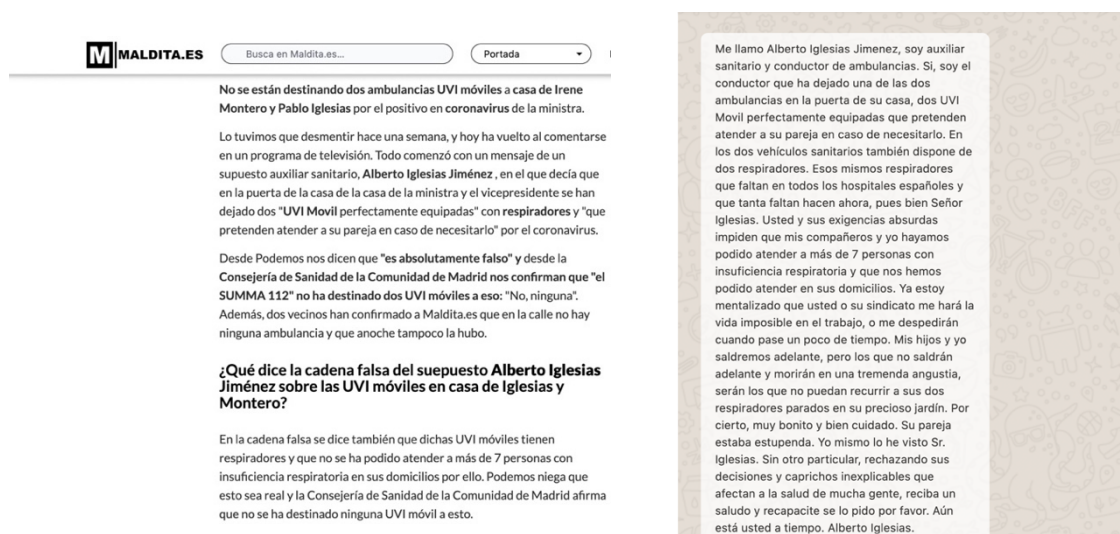

Imatge 8. Exemple de verificació en la web de Maldita.es. Font: Maldito Buló

Imatge 9. Exemple de verificació en la web de Newtral.es. Font: Newtral

Pel que fa a Newtral, aporten informació de la persona que ha verificat la notícia, firmen qui l'ha verificada, amb la data, el temps de lectura i etiquetes de paraules claus de la informació. Un recurs al qual també recorren, són les icones de Facebook i Twitter perquè els usuaris difonguin les verificacions en les xarxes socials. En el cas de Maldita, trobem únicament la data de publicació i les imatges, les quals donen suport visual. En aquest cas romanen sempre sota la foto de la portada. Tot i que el recurs no és tan dinàmic, ofereixen un rang més divers d'opcions per compartir com són: Twitter, Facebook, WhatsApp, Telegram i LinkedIn. En aquest context, hem de tenir en compte que WhatsApp és una de les plataformes digitals que més *fake news* difon.

Seguidament, ens trobem davant el cos de la notícia. Ambdós verificadors expliquen la provenença de la notícia i la idea principal del missatge, tot citant diverses frases que es donen a conèixer en el contingut. A continuació, desmenteixen el rumor amb les declaracions que les fonts oficials que han consultat, i veiem la imatge de la mentida reenviada per WhatsApp. Newtral finalitza amb l'aplec de les fonts prèviament consultades, mentre que Maldita finalitza amb la imatge de WhatsApp. Així doncs, com es pot observar, la fórmula utilitzada per a verificar la informació que hi predomina és principalment textual, a través de textos breus, entenedors i concisos, que donen a conèixer les dades que verifiquen i desmenteixen les informacions presentades inicialment.

The image shows a screenshot of the Maldita.es website. At the top, there is a navigation bar with the Maldita.es logo, a search bar containing the text "Busca en Maldita.es...", and a dropdown menu labeled "Portada". Below the navigation bar, the main content area displays a news article. The article title is "No se están destinando dos ambulancias UVI móviles a casa de Irene Montero y Pablo Iglesias por el positivo en coronavirus de la ministra." The text of the article discusses a rumor about ambulances and provides official statements from the Spanish health ministry. Below the article, there is a section titled "¿Qué dice la cadena falsa del supuesto Alberto Iglesias Jiménez sobre las UVI móviles en casa de Iglesias y Montero?" which further explains the rumor. To the right of the article, there is a large image of a WhatsApp message. The message is in Spanish and reads: "Me llamo Alberto Iglesias Jimenez, soy auxiliar sanitario y conductor de ambulancias. Si, soy el conductor que ha dejado una de las dos ambulancias en la puerta de su casa, dos UVI Movil perfectamente equipadas que pretenden atender a su pareja en caso de necesitarlo. En los dos vehiculos sanitarios también dispone de dos respiradores. Esos mismos respiradores que faltan en todos los hospitales españoles y que tanta faltan hacen ahora, pues bien Señor Iglesias. Usted y sus exigencias absurdas impiden que mis compañeros y yo hayamos podido atender a más de 7 personas con insuficiencia respiratoria y que nos hemos podido atender en sus domicilios. Ya estoy mentalizado que usted o su sindicato me hará la vida imposible en el trabajo, o me despedirán cuando pase un poco de tiempo. Mis hijos y yo saldremos adelante, pero los que no saldrán adelante y morirán en una tremenda angustia, serán los que no puedan recurrir a sus dos respiradores parados en su precioso jardín. Por cierto, muy bonito y bien cuidado. Su pareja estaba estupenda. Yo mismo lo he visto Sr. Iglesias. Sin otro particular, rechazando sus decisiones y caprichos inexplicables que afectan a la salud de mucha gente, reciba un saludo y recapacite se lo pido por favor. Aún está usted a tiempo. Alberto Iglesias."

Imatge 10. Exemple de verificació en la web Maldito Buló. Font: Maldito Buló

Referent a les fonts d'informació, ambdós *fact-checkers* consulten a les fonts oficials pertinents per desmentir o afirmar els rumors. Com observem a l'exemple anterior, s'han posat en contacte amb el partit polític de Podemos i la Conselleria de Sanitat de la Comunitat de Madrid. Per tant, l'objectiu principal és contactar amb totes les possibles fonts implicades. Tot i així, una notable diferència entre Newtral i Maldita, és que Maldita ha consultat una font d'informació addicional: dos veïns del barri on viuen Iglesias i Montero. Així doncs, Maldita proporciona un valor afegit a la verificació, que complementa a les fonts oficials.

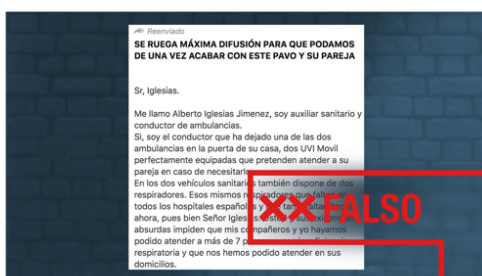
Nos habéis preguntado a través de nuestro servicio de verificación de Whatsapp y nuestros perfiles de redes sociales por un mensaje en el que se asegura que la ministra Irene Montero y el vicepresidente Pablo Iglesias tienen "dos ambulancias en la puerta de su casa".

El texto expone que las UVI's móviles están "perfectamente equipadas" y que fueron enviadas allí por unas "exigencias absurdas" del vicepresidente del Gobierno. Es **FALSO**.

Newtral.es también se ha puesto en contacto con **Podemos** y, desde el partido, se muestran tajantes: "**Es absolutamente falso**".

Fuentes:

- Consejería de Sanidad de la Comunidad de Madrid
- Servicio SUMMA 112
- Podemos

Desde la Consejería de Sanidad de la **Comunidad de Madrid** aseguran que "**no les consta**" que se haya ordenado el envío de esas dos ambulancias al domicilio de Iglesias y Montero. Misma versión que confirman desde el propio servicio **SUMMA 112**, donde ratifican: "**No se les ha puesto ninguna UVI**".

Imatge 11. Exemple de verificació en la web Newtral. Font: Newtral.

En conclusió, els dos verificadors espanyols segueixen les mateixes pautes per a verificar una informació, tot i que el procés és lleugerament diferent l'un de l'altre. Ambdós consulten fonts primàries i oficials, cerquen en base de dades, consulten de dades públiques i oficials, i s'ajuden de l'experiència de professionals de diferents àmbits. En plena ciris del coronavirus, la consulta amb experts del sector sanitari, sobre el virus i les pandèmies, és necessària per a poder verificar les informacions més tècniques que naveguen per la xarxa. A més, utilitzen processos tecnològics d'identificació d'imatge, vídeo o àudio, els quals ajuden al procés d'autenticació. Per a finalitzar la verificació de les *fake news*, aquestes passen per diversos filtres interns dels mateixos membres dels

equips. Per tant, és un treball que pretén ser el més objectiu i transparent possible, on la informació passa per filtres, no només humans, sinó també tecnològics.

4.3 Categorització de les *fake news*

Des que van començar les notícies falses sobre el coronavirus, Maldita ha anat desmentint-les sense una organització concreta. El mateix ocorre amb Newtral. Per això, és important posar èmfasi en la categorització d'aquestes, ja que és important establir quina classe de rumors són els que més abunden i per què. A més, les xarxes socials s'han vist desbordades per la quantitat de notícies falses desmentides. Avui dia, les xarxes de Maldito bulo i Newtral s'actualitzen amb el mateix monotema: el coronavirus. Per tant, és essencial establir una caracterització de notícies falses per temes, conèixer el seu abast, definir la classe de contingut que s'ha viralitzat i de quin canal es difonen majoritàriament. Un exemple de verificador que si ha establert una categorització és la pàgina web *Snopes*.

El verificador nord-americà *Snopes*, fundat l'any 1994 pel periodista David Mikkelson, va recopilar *fake news* sobre el coronavirus i les va organitzar en diferents categories. Aquesta categorització, mostra de forma ràpida, clara i eficaç, sobre què tracten les notícies falses que esdevenen pels EE.UU. Així doncs, *Snopes* ha establert les següents catorze categories: Orígens i propagació, Prevenció i tractaments, Prevenció i tractaments II, Resposta internacional, Resposta del Govern dels EE.UU, Trump i la pandèmia, Trump i la pandèmia II, Teories de la conspiració, Profecies i prediccions, Mems i desinformació, Mems i desinformació II, Vídeos virals, Negocis i indústria, Entreteniment i mitjans de comunicació.

Per tant, s'observa que en l'onada de *fake news* en la societat nord-americana, hi apareix molta informació sobre l'origen del virus, maneres de prevenció, teories de la conspiració, vídeos virals, informacions sobre el ex-president, etc. Aquestes categories mostren que hi ha una gran diversitat de desinformació per la falta de transparència, la sobrecàrrega informativa, la imaginació de la ciutadania, etc.

Donat que aquesta pràctica no es realitza en els verificadors espanyols de Maldita i Newtral, és un bon recurs a tenir en compte per a l'anàlisi del present estudi. Per tal

d'aconseguir-ho, s'ha analitzat una mostra concreta de notícies falses a apps com han estat Facebook i Twitter de Maldito Bulo, ja que són mitjans socials que compten amb més seguidors, 115.350 i 260.582 respectivament. Així mateix, també s'ha estudiat les mateixes xarxes de Newtral, amb 17.815 seguidors a Facebook i 1152.251 a Twitter, per tal de poder trobar similituds i diferències.

4.4 Descripció del procés

L'objectiu principal d'aquesta anàlisi ha estat analitzar i comprendre els tipus de notícies falses que s'han estès arreu d'Espanya a causa de la pandèmia del coronavirus, d'una crisi sanitària sense precedents, a través de dos verificadors de notícies: Newtral i Maldita. Així doncs, s'ha analitzat una mostra de les notícies que van proliferar a Facebook i Twitter, per poder definir amb més profunditat la temàtica i l'impacte de les notícies falses sobre la COVID-19.

S'han analitzat la temàtica dels continguts, és a dir, sobre què tracten les *fake news* durant la pandèmia. Així doncs, les podem classificar de la següent manera:

- a) Origen del virus: es va començar a viralitzar la procedència del coronavirus. Les teories van abraçar des de la creació del virus en un laboratori xinès fins a que havia existit des de fa segles, passant per la teoria que la cep del virus no és nou i que la pandèmia de la COVID-19 és causada pel 5G. La *fake new* més repetida d'aquesta categoria és la creació del coronavirus en un laboratori de Wuhan. En general, es continua pensant que el virus ha estat creat de manera intencionada. El govern xinès no compta amb una reputació de transparència informativa des de fa temps, abans de la pandèmia. En aquest context, han emergit les constants teories de la conspiració.
- b) Cures i mètodes per a prevenir el contagi: va haver-hi un gran nombre de rumors sobre com protegir-se davant el virus, com van ser les aparents recomanacions fal·laces de doctors sense cap classe d'evidència, remeis casolans, entre d'altres. Diversos exemples per a prevenir la infecció han estat: prendre begudes calentes, beure molta aigua, el bicarbonat amb llimona, etc. Cal posar cert èmfasi en quant a la menció

d'aquesta categoria, ja que hi ha persones que podrien dur a terme la pràctica de mètodes de prevenció falsos.

- c) Comportaments de la societat: al mateix temps, van començar a aparèixer els pretesos efectes que el coronavirus provocava en les accions de les persones. Trobem notícies fal·laces sobre allaus en supermercats per comprar aliments, saquejos pel temor a quedar-se sense menjar, aprovisionaments massius en cases, suïcidis des d'un hotel per por a infectar-se, etc. El sentiment de temor i preocupació deriva a aquests tipus de comportaments.
- d) Mesures d'organismes oficials: notícies falses d'organismes socials proporcionades per les forces de seguretat, diferents Ministeris, del mateix Govern i d'altres països recorren les xarxes amb informacions sobre multes per saltar-se el confinament, creació d'una vacuna per part de la Xina, màscares i respiradors requisats pel govern, etc. Aquesta massificació de mentides, evidencien i emfatitzen la falta d'informació clara i oficial per part dels organismes oficials a la societat.
- e) Polítics: les declaracions i informacions falses de polítics i persones rellevants, van tenir-hi un impacte significant a la societat. Des de morts, infeccions i privilegis a causa del càrrec polític, fins a informacions falses de les seves accions. Exemples com la família reial, Pablo Iglesias, Aznar, etc. han estat presents durant la quarantena.
- f) Estafes: en aquest context, destaca en gran magnitud la tècnica del *phishing* la qual consistia en difondre notícies falses per tal d'aconseguir les dades personals a través de formularis i enllaços. Trobem diversos exemples, com poden ser: SMS afirma un ERTE a les empreses, Netflix regala comptes de manera gratuïta, ONU dona ajudes alimentàries durant 60 dies. Tot això jugava amb la desesperació de la ciutadania per la falta de feina i ingressos.

Seguidament, si procedim a comparar aquestes categories amb les de *Snopes*, mencionades anteriorment, es poden observar quatre similituds:

CATEGORIES SIMILARS ENTRE MALDITA/NEWTRAL I SNOPEs	
MALDITA/NEWTRAL	SNOPEs
Origen del virus	Orígens i propagació
Cures i prevencions	Prevenició i tractaments
Mesures oficials	Resposta internacional
Polítics	Trump i la pandèmia

Taula 2. Categories similars entre Maldita i Newtral i Snopes. Fonts: Maldita, Newtral i Snopes.

Encara que es tracta de països diferents, diverses *fake news* que proliferen comparteixen una temàtica similar. En ambdós territoris, circulen notícies falses sobre com es va crear el coronavirus, mesures de prevenció falses, polítics, accions que porten a termes els organismes socials, etc. Tot i que existeixen algunes diferències, ja que *Snopes* té una categoria enfocada únicament a Trump (ex-president dels EE.UU), la finalitat és la exactament la mateixa.

A continuació, he dut a terme la identificació i selecció de diverses notícies falses que es van difondre per les xarxes socials durant el període de confinament, en aquest cas les xarxes escollides han estat Facebook i Twitter. Seguidament, les notícies han estat classificades segons les diferents categories que han estat anteriorment mencionades (origen del virus, cures i prevencions, comportaments de la societat, mesures oficials, polítics i per últim, estafes) dels dos portals de *fact-check* escollits, Maldita i Newtral. Aquestes es poden veure representades en la taula següent.

FAKE NEWS MÉS REPETIDA PER CATEGORIA A LES XARXES MALDITO BULO	
Origen del virus	<u>Coronavirus creat en un laboratori a Wuhan.</u>
Cures i prevencions	<u>Fer bafs redueix el risc de contagi o pot arribar a curar la infecció del virus.</u>
Comportament societat	<u>Suïcidi a un hotel de València degut a la desesperació que la COVID-19 i la quarantena han generat.</u>
Mesures oficials	<u>El president emet un comunicat en el què es multaran a les persones que es saltin el confinament.</u>
Polítics	<u>Pablo Iglesias i Irene Montero disposen de Uvis mòbils a la porta del seu habitatge.</u>
Estafes	<u>Espai amb el <i>phishing</i>. Estafes per a aconseguir les nostres dades personals.</u>

Taula 3. Fake news més repetides per categories a les xarxes socials. Fonts: Facebook i Twitter de Maldito Bulo.

FAKE NEWS MÉS REPETIDA PER CATEGORIA A LES XARXES NEWTRAL	
Origen del virus	<u>Coronavirus creat en un laboratori a Wuhan.</u>
Cures i prevencions	<u>Àudios fal·laços de metges que proposaven remeis contra la COVID-19.</u>
Comportament societat	<u>Saqueig en un supermercat de les Illes Canàries.</u>
Mesures oficials	<u>El ministeri de l'interior comunica que tanca Madrid, La Rioja i Euskadi.</u>
Polítics	<u>Irene Montero i Pablo Iglesias disposen de dues Uvis mòbils als seus habitatges.</u>
Estafes	<u>Demanen les dades personals per a una citació en la Guàrdia Civil a través d'un correu electrònic.</u>

Taula 4. Fake news més repetides per categories a les xarxes socials. Fonts: Facebook i Twitter de Newtral.

5. CONCLUSIONS I RESULTATS

La gran difusió de *fake news* ha posat en relleu la importància de la coordinació en els missatges entre els sectors de la informació, de salut i educació, per a proporcionar a l'audiència una millor comprensió de la situació i les característiques de la pandèmia, així com informar i adquirir informacions de portals verídics i oficials per poder digerir la sobre abundància de les notícies que ens arriben de manera sana i progressiva.

Podem concloure, per tant, que estar ben informat i saber distingir la informació falsa de la verídica pot ser un procés costós i llarg. És per això que hem de tenir una dieta mediàtica sana, en què l'obtenció d'informació sigui de diversos mitjans de comunicació com bé poden ser la ràdio, la televisió, la premsa, etc. i sobretot la capacitat de contrastar totes aquelles notícies que ens arriben a nosaltres. Aquests hàbits i pràctica desencadenaran a la incorporació d'eines que més endavant ens ajudaran a interpretar d'una manera més crítica les informacions que obtenim. Tot i això, divulgar entre familiars o bé amics, també pot ser un bon mètode per evitar creure'ns o empassar-nos les mentides que ens arriben, ja que el criticisme contrastarà els fets que ens han arribat en col·lectiu.

Com hem pogut esmentar anteriorment, els dos verificadors espanyols segueixen uns patrons similars a l'hora d'organitzar i difondre les notícies falses que proliferen per les xarxes. Seguidament, pel que fa al format de verificació, predomina l'ús del text, d'explicacions textuais per a precisar la informació fal·laç, accentuant les fonts d'informació que han consultat per contrastar notícies. Tanmateix, s'ha pogut comprovar que els *fact-checkers*, no sols contrasten informació, sinó que també proporcionen valor afegit a les informacions amb ànim de proporcionar contingut verídic per mantenir a la societat informada els quals esdevenen curadors de continguts.

Mai no s'havien difós tantes *fake news* a les xarxes socials sobre un tema sanitari, les quals no només afectaven a la societat espanyola sinó a nivell internacional. La magnitud de notícies falses difoses sobre la COVID-19 ha perjudicat de manera significativa i brutal a la salut de la ciutadania. Així doncs, tenir un bon coneixement sobre com fer front a les *fake news*, així com ser capaç d'identificar la seva terminologia i les seves definicions, és

summament important per a poder tenir una millor comprensió sobre la situació vigent dels països respectius i poder-ne fer front. D'altra banda, com hem pogut esmentar, diverses investigacions a nivell internacional han argumentat que les xarxes socials han esdevingut la font de difusió de notícies principals i d'on la gent s'informava.

Cal mencionar la inestable ajuda de científics, professionals de la salut i les ciències, ja que els professionals de la informació i la comunicació es van veure en l'obligació de treballar de manera paral·lela i estreta amb els experts en salut per a desmentir totes les notícies falses vinculades a la COVID-19. Molts periodistes no es van trobar amb les capacitats plenes ni els coneixements específics per a avaluar notícies, les quals els tòpics respectius giraven entorn de temes científics, en aquest cas d'un virus completament desconegut. Aquesta ajuda ha esdevingut vital per a contrastar i afegir informació addicional per frenar la proliferació de notícies falses. Així doncs, hem pogut comprovar com la intel·ligència col·lectiva va ser una iniciativa primordial que clarament va ajudar amb la lluita contra la desinformació, l'ajuda amb l'aprenentatge mutu i l'intercanvi de coneixement. Tot aquest conjunt de coneixement col·lectiu va ajudar a promoure ciutadans actius a favor de l'inici d'una ciutadania empresa per al bé comú.

Investigacions de tractaments, mitjans preventius contra el coronavirus, què és el que podem o no fer durant el confinament, són alguns exemples de notícies elaborades amb informacions de fonts oficials per oferir la informació més veraç. En definitiva, utilitzen els continguts amb intenció de proporcionar a la seva audiència una millor comprensió dels desafiaments que estan enfrontant.

Així mateix, la investigació realitzada en un moment on una crisi de salut mundial està en el pic de la muntanya, reivindica la necessitat de produir una legislació europea sobre les *fake news*, ja que com hem pogut comprovar anteriorment, les xarxes socials han esdevingut el factor principal en la difusió de notícies falses i les mentides deliberades per les diverses internautes, les quals posen en perill la salut i la vida de la ciutadania.

Actualment, però, el problema no s'enfoca en trobar la informació falsa, ja que esdevindria un problema irresoluble degut a la magnitud i quantitat d'aquesta, sinó a tenir

les eines corresponents i una dieta mediàtica sana per a poder avaluar-les i tenir les capacitats aptes per a classificar-les i distingir-les com a informacions fal·laces.

6.ANEXS

Entrevista Gemma Lladó – Interna a Can Ruti

1. En quin aspecte creus que les *fake news* han restringit la facilitat i rapidesa per trobar respostes a l'origen de la SARS-CoV-2 ?

En general l'excés d'informació no garanteix que sigui informació vàlida, d'aquí les *fake news*. Per consegüent, és evident que si hi ha moltes *fake news*, el lector o oient ha de ser molt crític. Per tant, una persona ha de saber qui t'ho està dient, d'on ho està llegint, per tal de poder discernir què és el que pot ser cert i el que no. Si donaven exemples a diferents parts del món de notícies que no eren vertaderes, el que feia era donar falsa informació i com a conseqüència, no facilitava l'obtenció d'una informació correcta.

2. Quin creus que ha estat el canal de comunicació més ràpid en la proliferació de *fake news*?

Les xarxes socials sens dubte, en especial Twitter, Facebook i Whatsapp. Instagram, com a difusor de notícies com a tal, no en donava. Twitter i Facebook al ser portals on és publiquen més textos i informació, han estat els principals difusors de notícies falses. La ràdio, en aquest cas, té més filtre però segons quins programes de televisió de menys prestigi, és van posicionar com a altres pioners de la proliferació de notícies falses.

3. Com creus que les notícies falses han ajudat a decantar-se per camins erronis en la investigació del virus ? Per exemple, el cas de la hidroxiclороquina, principi actiu per tractar la malària. Ens podries dir cap exemple ?

Potser, més que la hidroxiclороquina, et diria com a exemples, tot aquells suposats remeis que donava Trump durant la seva presidència, com van ser la ingesta de lleixiu o alcohol etanol. Si això s'extrapola i s'identifica com a notícia i aquesta prolifera,

amb un titular cridaner, el qual presenta Estats Units com a remei per la COVID-19, el que fa és desviar l'atenció cap a falses investigacions. Les persones o la població més vulnerable és el ciutadà de carrer, per tant, sí que és cert que algunes *fake news*, com l'exemple de Trump, que prenia hidroxocloroquina com a profilaxis, el qual també era afirmat per alguns científics, el que podria haver provocat és que s'hagués contribuït a investigar més sobre determinats fàrmacs o elements que d'altres. No només amb la hidroxocloroquina, sinó a l'hora d'implementar segons quins tipus de mesures contra la COVID-19, en quant a aïllament. Per sort, el científics són qui trenquen amb les *fake news* i els que les descomponen.

4. Quin impacte creus que la negació de l'existència del virus i de l'ús de mesures de protecció contra la COVID-19 per figures públiques reconegudes en l'àmbit nacional, per exemple, Miguel Bosé, ha tingut en la societat?

Sí, han tingut un impacte negatiu, tot i que a la vegada, les entrevistes de Jordi Ébole i Bosé van tenir un impacte positiu en gent que dubtava, ja que es van acabar decantant i veient que el que deia i feia era absurd. És a dir, s'ha polaritzat més les opinions. Podríem dir que aquesta gent ha fet que hi hagués més negacionistes? Des del meu punt de vista, la gent que inicialment ja nega el virus i que és negacionista, compleix uns requisits previs com a persona en altres temes de debat, no només contra un virus. Potser, el nivell educacional que han rebut o reben en quant a la ciència, és més baix que no pas altres. Aquestes persones existeixen tant si hi ha COVID com si hagués hagut un altre tipus de situació en què s'hagués posat en perill l'existència humana i s'haguessin revolucionat contra l'Estat. És més una jugada política, i ha fet que es polaritzés més el debat públic, però no crec que hagin augmentat el nombre de negacionistes.

5. Creus que les *fake news* han alentit o, tot el contrari, han afavorit a la vacunació massiva de la població?

Han alentit, clarament. Han sorgit moltes notícies falses envers la vacuna, com que tenen efectes negatius sobre la població i això ha fet que la ciutadania s'ho repensés

més. Al cap i a la fi, és saber de quina població estem parlant, de quins mitjans de comunicació s'informen, com poden ser les xarxes socials o la "telebasura", s'han desconnectat més de la societat aquells amb un nivell cultural més baix, gent que es creu les *fake news* i no les valida i que, per tant, no té una mirada crítica davant les notícies que rep.

- 6. El fet que circulessin tantes *fake news*, com creus que va afectar en el camp d'investigació a l'hora de llençar les vacunes, que aquestes havien estat creades en un període de temps rècord així com l'efectivitat d'elles.**

Malament. Crec que ha estat, clarament, una lluita entre les farmacèutiques i els grups científics perquè cada vegada que sortia una *fake new* tirava més enrere a la societat. Han tingut molt mala política en quant a la investigació de les possibles vacunes contra la COVID-19.

- 7. Creus que avui dia, és a dir, en el punt de la pandèmia en el que estem, s'ha reduït el consum de *fake news* sobre el coronavirus i la ciutadania distingeix de manera més clara les *fake news*?**

Penso que no, tot i que existeixen programes que es dediquen a rebatre les notícies falses que sorgeixen, com la Sexta. Però crec que la gent, després de la pandèmia, no és ni més crítica ni crec que hagi après massa més. En general, seguim més o menys igual i crec que cauríem en els mateixos errors i si ens diguessin, ara, de posar-nos una tercera vacuna i sortís a la llum una *fake new* que diguessin que la tercera dosi crea càncer, la gent s'ho creuria. No vull ser catastrofista, però no només amb les vacunes sinó amb tot en general, les *fake news* sempre hi seran.

WEBGRAFIA

Alba, Davey. *Las teorías de la conspiración tienen una nueva heroína*. New York Times.

Data de publicació: 11 de maig de 2020. Data de consulta: 26 de juliol de 2021.

<https://www.nytimes.com/es/2020/05/11/espanol/plandemia-judy-mikovitz-desinformacion.html>

Aleixandre-Benavent, Rafael; Castelló-Cogollos, Lourdes; Valderrama-Zurián, Juan-Carlos (2020). “*Información y comunicación durante los primeros meses de Covid-19. Infodemia, desinformación y papel de los profesionales de la información*”. *Profesional de la información*, v. 29, n. 4, e290408. Data de consulta: 28 d'agost de 2021.

<http://profesionaldelainformacion.com/contenidos/2020/jul/aleixandre-castello-valderrama.pdf>

Berastegui Meneses, Gorka. *Las fake news: quién las crea, para qué y cómo se propagan*.

Unicode.cafe. Data de publicació: 22 de juny de 2018. Data de consulta: 18 de juny de 2021.

<http://www.unicode.cafe/mentiras-y-verdades/las-fake-news-quien-las-crea-para-que-y-como-se-propagan>

Casas, María. *L'alfabetització mediàtica, indispensable per al pensament crític*. El dairi per a joves lectors. Data de publicació: 22 de setembre de 2020. Data de consulta: 28 d'abril de 2021.

<https://junior-report.media/lalfabetizacio-mediatica-indispensable-per-a-desenvolupar-el-pensament-critic/>

Caulfield, Timothy. *Pseudoscience and COVID-19-we've had enough already*. Nature.

Data de publicació: 27 d'abril de 2020. Data de consulta: 25 de maig de 2021.

<https://www.nature.com/articles/d41586-020-01266-z>

Cuidado con el phishing que se aprovecha del coronavirus: falsas ofertas de trabajo de Mercadona, o regalos de Netflix. Maldito Bulo. Data de publicació: 27 de març de 2020.

Data de consulta: 1 de novembre de 2021.

<https://maldita.es/malditobulo/20200327/phishing-datos-formulario-mercadona-netflix-onu-trabajo-regalos-ayuda/>

Desinformación en tiempos de COVID-19: ¿Qué podemos hacer para enfrentarla?. Revista Cubana de Información en Ciencias de Calud. Any de publicació: 2020. Data de consulta: 20 de maig de 2021.

http://scielo.sld.cu/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2307-21132020000200001&lng=es&nrm=iso&tlng=es

DeepL Translator.

<https://www.deepl.com/translator>

Elorza, Alejandro. *Educación en el pensamiento crítico para afrontar la era digital*. Data de publicació: 22 de novembre de 2017. Data de consulta: 30 d'abril de 2021.

<https://blog.thinkingheads.com/pensamiento-critico-era-digital>

El estigma social asociado con el COVID-19. Unicef. Data de consulta: 22 de juliol de 2021.

<https://www.unicef.org/uruguay/media/2651/file/El%20estigma%20social%20asociado%20con%20el%20COVID-19%20-%20UNICEF%20Uruguay.pdf>

Enserink, Martin i Cohen, John. *Fact-checking Judy Mikovits, the controversial virologist attacking Anthony Fauci in a viral conspiracy video*. Science. Data de publicació: 8 de maig de 2020. Data de consulta: 27 de setembre de 2021

<https://www.science.org/content/article/fact-checking-judy-mikovits-controversial-virologist-attacking-anthony-fauci-viral>

El vídeo de una persona que se suicida en Valencia desde un hotel ni es por la cuarentena ni tiene relación con el coronavirus. Maldito Bulo. Data de publicació: 20 de març de 2020. Data de consulta: 1 de novembre de 2021.

<https://maldita.es/malditobulo/20200320/suicidio-hotel-coronavirus-valencia-cuarentena/>

El comunicado de confinamiento en las casas firmado por Pedro Sánchez donde se especifican multas por saltárselo es falso. Maldito Bulo. Data de publicació: 15 de març de 2020. Data de consulta: 1 de novembre de 2021.

<https://maldita.es/malditobulo/20200315/el-comunicado-de-confinamiento-en-las-casas-firmado-por-pedro-sanchez-donde-se-especifican-multas-por-saltarselo-es-falso/>

Fernández-García, Nuria. *Fake news: una oportunidad para la alfabetización mediática.* Revista Nueva Sociedad n°269. Data de publicació: maig-juny de 2017. Data de consulta: 5 d'abril de 2021.

<https://biblat.unam.mx/hevila/Nuevasociedad/2017/no269/8.pdf>

Fake news: com les podem detectar?. Edu CAC. Data de consulta: 29 de març de 2021

<https://www.educac.cat/families/fake-news-com-les-podem-detectar>

Fets o Fakes. Catalunya ràdio. Data de consulta: 1 de setembre de 2021

<https://www.ccma.cat/catradio/catalunya-migdia/fetsofakes/fitxa/6393/>

Fisher, Max. *Teorías de la conspiración del coronavirus: por qué prosperaron y por qué son peligrosas.* New York Times. Data de publicació: 13 d'abril de 2020. Data de consulta: 5 d'agost de 2021.

<https://www.nytimes.com/es/2020/04/13/espanol/mundo/coronavirus-conspiracion-fake-news.html>

FactCheck.Org. Data de consulta: 13 de juny de 2021

<https://www.factcheck.org>

Frenkel, Sheera. *The Most Influential Spreader of Coronavirus Misinformation Online.* The New York Times. Data de publicació: 24 de juliol de 2021. Data de consulta: 30 de juliol de 2021.

<https://www.nytimes.com/2021/07/24/technology/joseph-mercola-coronavirus-misinformation-online.html>

Guía definitiva para desmentir bulos sobre el SARS-CoV-2 y la COVID-19. The conversation. Data de publicació: 18 de gener de 2021. Data de consulta: 18 de juny de 2021.

<https://theconversation.com/guia-definitiva-para-desmentir-bulos-sobre-el-sars-cov-2-y-la-covid-19-152943>

Gestión de la infodemia sobre la COVID-19: Promover comportamientos saludables y mitigar los daños derivados de la información incorrecta y falsa. OMS. Data de publicació: 23 de setembre de 2020. Data de consulta: 2 d'agost de 2021.

<https://www.who.int/es/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>

¿Hacer vahos reduce el riesgo o cura la infección por coronavirus? No, no hay ninguna evidencia de ello. Maldita.es. Data de publicació: 16 de maig de 2020. Data de consulta: 1 de novembre de 2021.

<https://maldita.es/malditaciencia/20200516/vahos-coronavirus/>

Iriarte, Daniel. *¿Se fugó el COVID-19 en un laboratorio chino?*. El confidencial. Data de publicació: 17/04/2020. Data de consulta: 18 de juny de 2021.

https://www.elconfidencial.com/mundo/europa/2020-04-17/trump-origen-coronavirus-wuhan-laboratorio_2552495/

Yaben, Manuel. *De Bosé a Trump, los negacionistas que todavía no se creen la pandèmia.* El independiente. Data de publicació: 10/08/2020. Data de consulta: 10 d'octubre de 2021

<https://www.elindependiente.com/tendencias/2020/08/10/de-bose-a-trump-los-negacionistas-que-todavia-no-se-creen-la-pandemia/>

Lomelí Martínez, Liliana. *Fake news y ciencia: los retos de la divulgación científica en tiempos de Covid-19.* El economista. Data de publicació: 3 de juny de 2021. Data de consulta: 30 d'agost de 2021.

<https://www.eleconomista.com.mx/opinion/Fake-news-y-ciencia-los-retos-de-la-divulgacion-cientifica-en-tiempos-de-Covid--19-20210603-0026.html>

Las fake news se propagan más rápido y con más alcance que los virus. ABC enfermedades. Data de consulta: 31 de juliol de 2021.

https://www.abc.es/salud/enfermedades/abci-fake-news-propagan-mas-rapido-y-mas-alcance-virus-202003201219_noticia.html?ref=https:%2F%2Fwww.google.com%2F

Monique Brouillete, Rebecca Renner. *¿Por qué se hacen virales las noticias falsas sobre los orígenes de la COVID-19?*. National Geographic. Data de publicació: 21 de setembre de 2020, 12:23. Data de consulta: 7 de juny de 2021.

<https://www.nationalgeographic.es/ciencia/2020/09/por-que-se-hacen-virales-noticias-falsas-sobre-origenes-covid-19>

Massot, Josep. *Fake News: quan l'opinió val més que els fets*. Data de publicació: 26 de desembre de 2017. Data de consulta: 26 de juliol de 2021.

<https://www.lavanguardia.com/encatala/20171226/433873048311/fake-news-opinio-fets-gartner.html>

Maldita. Data de consulta: 15 d'octubre de 2021

<https://maldita.es/malditobulo/1>

Notícies falses (fake news). Gencat.cat. Data de consulta: 29 de juliol de 2021.

<https://mossos.gencat.cat/ca/detalls/Article/fakenews-00001>

Noticias falsas: cómo se propagant, cómo te afectan, cómo se distinguen y cómo evitarlas. Cepymenews. Data de publicació: 2 de gener de 2019. Data de consulta: 27 de març de 2021.

<https://cepymenews.es/noticias-falsas-como-se-propagan-como-te-afectan-como-se-distinguen-y-como-evitarlas/>

No, no hay ninguna prueba de que el nuevo coronavirus fueses creado en un laboratorio de Wuhan como afirma David Felipe Arranz en un vídeo a 14 de marzo de 2020.

Malidta.es. Data de publicació: 4 d'abril de 2020. Data de consulta: 1 de novembre de 2020.

<https://maldita.es/malditobulo/20200404/no-no-hay-pruebas-de-que-el-nuevo-coronavirus-fuese-creado-en-un-laboratorio-de-wuhan-como-afirma-david-felipe-arranz-en-un-video/>

Newtral. Data de consulta: 15 d'octubre de 2021

<https://www.newtral.es/>

Nelson A. Atehortua; Stella Patino. *COVID-19, a tale of two pandemics: novel coronavirus and fake news messaging*. Data de consulta: 9 d'agost de 2021.

<https://academic.oup.com/heapro/article/36/2/524/6101655?login=true>

No, Pablo Iglesias e Irene Montero no tienen en la puerta de su casa dos ambulancias UVI móviles para atenderles por el coronavirus. Maldito Bulo. Data de publicació: 23 de març de 2020. Data de consulta: 1 de novembre de 2021.

<https://maldita.es/malditobulo/20200323/ambulancias-uvi-movil-casa-pablo-iglesias-irene-montero-coronavirus/>

Oficina de Seguretat del Internauta. OSI. Data de consulta: 5 d'octubre 2021

<https://www.osi.es/es/quienes-somos>

OMS. *COVID-19*. Data de consulta: 5 de maig de 2021.

<https://www.who.int/es>

Pérez González, Yared. *Desinformación en tiempos de COVID-19: la otra pandemia*. Farmacia hospitalaria. Data de publicació: 8 de juny de 2020. Data de consulta: 5 de juny de 2021.

<https://www.farmaciahospitalariadigital.com/desinformacion-en-tiempos-de-covid-19-la-otra-pandemia/>

Roca, Mònica. *Educación en competencias digitales implica fomentar el pensamiento crítico*. Passaport digital. Data de consulta: 26 de març de 2021.

<http://pasdigital.net/educar-competencias-digitales-implica-fomentar-pensament-critic/>

Rodríguez, Héctor. *Las redes sociales favorecen la proliferación de noticias falsas*. *National Geographic*. Data de publicació: 17 de març de 2021. Data de consulta: 30 de maig de 2021.

https://www.nationalgeographic.com.es/ciencia/redes-sociales-favorecen-proliferacion-noticias-falsas_16641

Ten Martínez, Luz. *Educar per a l'ús ètic i responsable de les xarxes socials*. Data de publicació: agost de 2018. Data de consulta: 15 d'abril de 2021.

<http://www.ugt-pv.es/2018/11/DisenyoCiudadaniaProfv2.pdf>

Types of fake news. The Arthur W. Page Center. Data de consulta: 13 d'agost de 20 21

<https://www.pagecentertraining.psu.edu/public-relations-ethics/introduction-to-the-ethical-implications-of-fake-news-for-pr-professionals/lesson-2-fake-news-content/fake-news-content/>

Teorías conspirativas y falsedades en el documental "Plandemic" de Judy Mikovits. EITB.EUS. Data de publicació: 26 de maig de 2020. Data de consulta: 1 d'octubre de 2021

<https://www.eitb.eus/es/noticias/sociedad/detalle/7259795/teorias-conspirativas-falsedades-documental-plandemic-judy-mikovits/>

Valiente, Sònia. Ejemplos de Fake News y consejos para reconocer noticias falsas. Data de consulta: 2 d'agost de 2021.

<https://edem.eu/ejemplos-fake-news-y-noticias-falsas/>

Wikipedia. *Plandemic*. Última actualització: 20 de setembre de 2021. Data de consulta: 30 de setembre de 2021

<https://en.wikipedia.org/wiki/Plandemic>